

Lietuvieši Latvijā Neatkarības kara laikā 1918.–1920. gadā¹

Lithuanians in Latvia During War of Independence, 1918–1920

Ēriks Jēkabsons, *Dr. hist.*

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes

Vēstures un arheoloģijas nodaļas profesors

Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis

Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050

E-pasts: eriks.jekabsons@lu.lv

Raksts veltīts nozīmīgas un samērā daudzskaitlīgas Latvijas nacionālās minoritātes – lietuviešu – darbībai Neatkarības kara laikā 1918.–1920. gadā. Apskatītas lietuviešu skaita un sastāva pārmaiņas pēc Pirmā pasaules kara, analizēta lietuviešu nacionāla rakstura darbība politiskajā, sabiedriskajā un kultūras jomā faktiski pilnībā jaunā situācijā – neatkarīgā Latvijas valstī, kā arī lietuviešu piedalīšanās militārajos procesos Latvijā, atrodoties Latvijas armijas rindās un valsts struktūrās. Minētie jautājumi aplūkoti Latvijas un Lietuvas sarežģīto attiecību kontekstā.

Atslēgvārdi: Latvijas Neatkarības karš, lietuviešu nacionālā minoritāte, armija, valsts iestādes, sabiedrība.

The article is devoted to the activities of Lithuanian ethnic minority in Latvia during the War of Independence, 1918–1920. These processes are reflected by considering the statistical data of Lithuanians after World War I, analyzing political, social and cultural activities of Lithuanian organizations in a quite new situation involving the independent Latvian state, and also the participation of Lithuanians in military processes taking place in Latvia. Furthermore, Latvian-Lithuanian relations are analyzed in the context of Lithuanian minority in Latvia.

Keywords: Latvian War of Independence, Lithuanian ethnic minority, Army, state institutions, society.

Viena no nozīmīgākajām un arī daudzskaitlīgākajām nacionālajām grupām, kas 19. gadsimta nogalē un 20. gadsimta sākumā dzīvoja Latvijā, bija lietuvieši. Līdzīgi latviešiem, lietuviešu tautai šajā laikā bija raksturīgi sabiedriskās un nacionālās konsolidācijas procesi, turklāt lielajos rūpnieciskajos un sabiedriskajos centros Latvijas teritorijā (pirmām kārtām Rīgā un Liepājā), kur lietuvieši galvenokārt dzīvoja, tie bija īpaši uzskatāmi. Sekoja Pirmais pasaules karš, kura beigās Baltijas valstis ieguva neatkarību, un to sarežģītie kari par neatkarību. Jaunajos apstākļos krasi mainījās arī visu Latvijas nacionālo

minoritāšu situācija, turklāt Latvijā karš par neatkarību bija īpaši komplicēts process, pat salīdzinot ar kaimiņvalstīm. Raksta mērķis ir konstatēt pēc lieluma piektās Latvijas nacionālās minoritātes – lietuviešu – stāvokļa un darbības galvenās iezīmes Neatkarības kara laikā 1918.–1920. gadā. Vispirms uzmanība pievērsta statistiskajiem rādītājiem, kas raksturo lietuviešu stāvokli, lietuviešu organizāciju un grupu sabiedriski politiskajai darbībai, individuālu lietuviešu dalībai kara militārajās norisēs, kuras bija īpaši būtiskas kara laikā un atspoguļoja viņu nostāju, kā arī dalībai Latvijas valsts iestādēs un struktūrās. Tāpat aplūkots Latvijas un Lietuvas attiecību konteksts, kas būtiski iespaidoja Latvijas lietuviešu stāvokli un attieksmi pret norisēm valstī.

Skaits, sastāvs un izvietojums. Saskaņā ar 1897. gada Krievijas tautas skaitīšanas datiem 24 507 cilvēki, kuri par dzimto atzina lietuviešu valodu, dzīvoja mūsdienu Latvijas valsts teritorijā (gan pierēķinot Palangas apkārtni, kas tolaik ietilpa Kurzemes guberņā, bet tagad Lietuvā, kā arī neieskaitot Aknīstes pagasta daļu, kas tolaik ietilpa Kauņas guberņā, bet vēlāk tika iekļauta Latvijas teritorijā). No tiem 16 531 dzīvoja Kurzemes guberņā (3587 Liepājā, 6986 Ilūkstes apriņķī, 1207 Dobeles apriņķī utt.), 6686 – Vidzemes guberņā (6458 Rīgā), un 1290 – trijos Latgales apriņķos, kas ietilpa Vitebskas guberņā. Pilsētu iedzīvotāji galvenokārt strādāja rūpniecības uzņēmumos. Latvijā apmetās arī daudzi lietuvieši, kuri bija izcietuši izsūtījuma termiņus pēc 1863. gada sacelšanās Sibīrijā, jo atgriezies Lietuvā viņiem tika liegts. Kurzemes guberņā lielākā daļa lietuviešu bija strādnieki Liepājā, kā arī nodarbojās ar lauksaimniecību guberņas administratīvās robežas tuvumā (Elernē, Laucesē, Skaistkalnē u. c.²). 20. gadsimta sākumā ievērojami pieauga jau 19. gadsimtā vērojams lietuviešu pieplūdums Kurzēmē (īpaši Aizputes un Kuldīgas apriņķi), kur

viņi tika nodarbināti par laukstrādniekiem vai kalpotājiem muižās. Lietuviu prese 1910. gadā gan atzīmēja, ka viņi latviskajā vidē nezaudēja savu nacionālo identitāti vienīgi vietās, kur dzīvojušas kopā vairākas lietuviešu ģimenes³ (to pašu atzīmē arī lietuviešu statistikas speciālists Margērs Skujenieks⁴). Liepājā lietuviešu un poļu skaits 1911. gadā sasniedza jau 17 657 cilvēkus (galvenokārt tie bija strādnieki un amatnieki), un viņi veidoja 19% no pilsētas iedzīvotāju kopskaita. Latgalē dzīvojošo lietuviešu skaits nebija liels, un viņu absolūto vairākumu veidoja zemnieki.⁵ Pirmā pasaules kara priekšvakarā – 1913. gadā – Rīgā lietuviešu skaits sasniedza jau 34 982 cilvēkus, un starp civiliedzīvotājiem 1913. gadā lietuviešu bija 7,0%.⁶ Pasaules kara izraisītās uzņēmumu evakuācijas un bēgļu plūsmas rezultātā lietuviešu skaits Latvijā ievērojami samazinājās. Vēl vairāk tas saruka, lietuviešiem atgriežoties dzimtenē vācu okupācijas laikā 1917.–1918. gadā, kā arī Latvijas un Lietuvas Neatkarības karu laikā. Tas notika, galvenokārt Rīgas un Liepājas lietuviešiem pārceļoties uz dzīvi Lietuvā. Piemēram, lietuviešu skaits Rīgā saskaņā ar boļševiku veikto iedzīvotāju reģistrāciju 1919. gada martā bija ievērojami sarucis salīdzinājumā ar pirmskara laiku – Rīgā dzīvoja 6571 lietuvietis (salīdzinājumam poļi – 9514, krievi – 15 152, igauņi – 2485, vācbaltieši – 36 812 un ebreji – 28 719).⁷

Pirmajā tautas skaitīšanā Latvijas Republikā (1920. gada jūnijā) tika reģistrēti 25 538 lietuvieši, no viņiem 5325 – Rīgā, 677 – pārējā Vidzemē, 8636 – Kurzēmē (to skaitā 3777 Liepājā), 9765 – Zemgalē, 1135 – Latgalē. Tomēr jāņem vērā, ka šajā laikā skaitīšana nenotika daļā Ilūkstes apriņķa, ko līdz 1920. gada vasarai un rudenim ieņēma Polijas un Lietuvas armija. Turklāt Latvijā tikai 1921. gadā tika iekļauta Aknīstes pagasta daļa, bet Lietuvā – Palanga un tās apkārtnē, kas ietilpa bijušās Kurzemes guberņas sastāvā un kur

lietuvieši bija vairākumā. Lielā mērā tādēļ 1925. gadā lietuviešu skaits Kurzemē salīdzinājumā ar 1920. gadu samazinājās līdz 3962 cilvēkiem.⁸ 1920. gada tautas skaitīšanā lietuviešu vidū Latvijas pilsoņu īpatsvars bija zemākais starp nacionālajām minoritātēm – tikai 35,4% (Latvijas pilsoņi – 9045, Lietuvas – 14 083, Krievijas – 201, Baltkrievijas – 46, Polijas – 151, Igaunijas – 44, citu valstu – deviņi un nezināmas pilsonības – 1959 lietuvieši).⁹

Ievērojamu daļu lietuviešu veidoja zemniecība laukos un strādniecība pilsētās. 1926. gadā Latvijas lietuviešu žurnālists un sabiedriskais darbinieks Justs Paļeckis (1899–1980) rakstīja:

“Nodibinoties neatkarīgai Lietuvai, Latvijas leišu kolonija atdeva tai gandrīz visus savus vecākās paaudzes inteliģences spēkus. Daudzi no tiem ieņēma vai ieņēma izcilus stāvokļus valsts vai sabiedriskajā dzīvē. Minēšu rakstnieku, bij. ilggadēju izglītības viceministru P. Mašotasi, bij. kara ministru Merķi, Ārlietu ministrijas departamenta direktoru Lisauski, inženieri Skardinski, vecāko Kauņas notāru Linartu, mirušo dramaturgu Landsbergi-Žemkalni. Arī tagadējais ministru prezidents Bistras ir bijis liepājnieks. Liepājnieks bija arī ievērojams rakstnieks J. Biļunas. Pirmais par Lietuvas neatkarību kritušais vīrsnieks Jozapavičus bija rīdzinieks. Daudzās Lietuvas dzīves nozarēs bij. Latvijas leiši piedalās kā aktīvākie dalībnieki. Viņi nav aizmirsuši pagātni un bieži vien bijušie rīdzinieki notur kopējus vakarus, pat turpina veco, Rīgā izdzīvojušo biedrību darbību [...] Inteliģences [Latvijā] ļoti maz. No vecākās paaudzes inteliģentiem tikai daži.”¹⁰

Sabiedriski politiskā darbība

Jau 19. gadsimta beigās lietuvieši Rīgā, Jelgavā un Liepājā bija aizsākuši aktīvu sabiedriski politisko darbību, turklāt tā

izpaudās, gan iesaistoties daudzajās un dažādajās biedrībās (palīdzības, kultūras, izklaidējoša rakstura u. c.), gan, sevišķi pēc 1905. gada revolūcijas, arī veidojot skolas un piedaloties pilsētu pašvaldību vēlēšanās. Pirmais pasaules karš ievērojamā mērā sašaurināja, taču pilnībā nepārtrauca lietuviešu sabiedrisko darbību, kaut arī mainīja tās raksturu – daudzas biedrības darbību pārtrauca, taču atlikušās un jaunizveidotās par galveno mērķi izvirzīja palīdzības sniegšanu bēgļiem no Lietuvas un karā iesaukto ģimenēm.¹¹

Sabiedriski politisko darbību Latvijas Republikā lietuvieši uzsāka faktiski ar Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajām dienām. Piemēram, 1918. gada 24. novembrī Rīgas lietuviešu biedrība *Žvaigždē* (“Zvaigzne”) organizēja pilnsapulci lietuviešu patversmē Narvas ielā 1, bet Lietuviešu palīdzības biedrība – literāri muzikālu vakaru ar teātra izrādi *Lietuvaitē* Rīgas Latviešu biedrības zālē.¹² Savukārt novembra beigās sāka veidoties Rīgas lietuviešu organizāciju pagaidu padome, kura paziņoja, ka uzņemas lietuviešu interešu aizstāvību, un aicināja nosūtīt uz to pa vienam pārstāvim no visām partijām un organizācijām (birojs – Kalēju ielā 10/12-3, kur pirms tam atradās Lietuviešu komiteja).¹³

1919.–1920. gadā Latvijas Tautas padomē valsts lietuviešus pārstāvēja rakstvedis, no 1919. gada vasaras Liepājas pilsētas valdes loceklis Antons Baužo (dzimis 1874. gadā) un skolotājs Antons Montvids (dzimis 1899. gadā). Abi nepameta Tautas padomi arī pēc tam, kad vācieši 1919. gadā 16. aprīli Liepājā realizēja valsts apvērsumu, kaut Tautas padomei un Latvijas Pagaidu valdībai tas bija politiski ļoti sarežģīts laiks. Viņi bija to 66 Tautas padomes locekļu starpā, kuri 10. maija sēdē Liepājā nosodīja apvērsumu un atzina par nelikumīgu Andrieva Niedras sastādīto provācisko valdību.¹⁴

Satversmes sapulcē 1920. gada pavasarī lietuvieši netika ievēlēti, taču labāk tiem

veicās pilsētu un atsevišķu pagastu pašvaldību vēlēšanās. Jau 1918. gada novembrī sastādītajā Rīgas pilsētas pagaidu domē darbojās trīs lietuviešu pārstāvji (viens sociāldemokrāts un divi pilsonisko aprindu pārstāvji).¹⁵ Pēc Pagaidu valdībai lojālās pilsētas domes darbības atjaunošanas 1919. gada vasarā tajā strādāja lietuviešu mācītājs Jons Latvis (viņa substitūts bija Antans Švedris). Īpaši aktīvs bija J. Latvis. 9. augusta sēdē viņš izvirzīja priekšlikumu ievēlēt pilsētas Skolu komisijā arī lietuviešu pārstāvi, taču tas izraisīja lielo minoritāšu – vācu, krievu un ebreju – asu neapmierinātību (minoritātēm kopā komisijā bija atvēlētas sešas vietas, un viņi negribēja kādu no tām atdot lietuviešiem, savukārt domes vairākums atteicās minoritātēm piešķirt septīto vietu). Rezultātā balsojums bija negatīvs, taču pēc tam Latviešu apvienotā demokrātiskā bloka frakcija paziņoja, ka atdod savu vietu lietuviešiem, un komisijā tika ievēlēts J. Latvis. Savukārt 3. decembrī domes sēdē tika ievēlēta jauna Sociālās apgādes nodaļas komisija, kurā bija arī lietuviešu pārstāvis Antans Buivids (par viņa substitūtu tika apstiprināts Misjūns).¹⁶

Pirmajās Liepājas pilsētas domes vēlēšanās 1919. gada 19. janvārī “Apvienotā Liepājas leišu kandidātu liste” (tajā kopumā bija astoņi kandidāti – tirgotājs Petrs Stonis, strādnieks Antons Mackevičs, skolotāji Ieva Bičko un Vladislavs Pakalnis, rakstvedis A. Baužo, strādnieki Kazimirs Martinaitis un Petrs Daugelovičs, kā arī kantorists Julians Dovrinovičs¹⁷) ieguva 1149 balsis (no 21 335 nodotajām kopumā) un četras deputātu vietas, ko ieņēma P. Stonis, A. Mackevičs, I. Bičko un V. Pakalnis (salīdzinājumam “Poļu liste” ieguva 812 balsis un trīs vietas). No domē iekļuvušajiem deputātiem A. Mackevičs tika ievēlēts arī par pilsētas valdes un Palīdzības valdes locekli, bet, kad viņš 1919. gada jūlijā deputāta vietu domē atstāja, domē iekļuva un šajos amatos tika ievēlēts nākamais kandidāts

no lietuviešu saraksta – A. Baužo.¹⁸ Četri domē ievēlētie lietuvieši 1919. gada februārī izveidoja Lietuviešu katoļu trūcīgo bezdarbnieku palīdzības komiteju, lai sniegtu atbalstu trūcīgākajiem lietuviešu tautības bezdarbniekiem, kā arī lai palīdzētu lietuviešu bēgļiem, kas atgriezās dzimtenē (Latvijas iekšlietu ministrs komitejas statūtus apstiprināja 26. februārī).¹⁹ Tiesa, šajās 1919. gada vēlēšanās piedalījās visi pilsētas iedzīvotāji neatkarīgi no viņu pilsonības, bet turpmākajās vēlēšanās stāvoklis mainījās (1921. gada Liepājas domes vēlēšanās lietuvieši savu sarakstu vispār neizvirzīja).

Būtiska lietuviešu minoritātes dzīves sastāvdaļa bija izglītība dzimtajā valodā. Sevišķa nozīme tam bija arī tāpēc, ka salīdzinājumā ar citām minoritātēm lietuviešu izglītības līmenis nebija augsts. 1920. gadā tikai 55,7% lietuviešu vīriešu un 53,8% lietuviešu sieviešu prata lasīt.²⁰ Jau 1918. gada rudenī Rīgā (Pārdaugavā, Lielajā Nometņu ielā 62) darbību uzsāka privāta lietuviešu pamatskola, ko nākamajā gadā pārņēma pilsēta kā Rīgas 2. lietuviešu pamatskolu. Padomju varas laikā 1919. gada sākumā Rīgā strādāja divas lietuviešu pamatskolas (1. lietuviešu pamatskola – Maskavas priekšpilsētā, Ludzas ielā 2) ar deviņām klasēm un 370 skolēniem deviņās klasēs,²¹ kas no rudens darbību turpināja arī Latvijas Republikā.

Sevišķi aktīva bija Latvijas lietuviešu sabiedriskā darbība. Pirmā pasaules kara un padomju varas laikā 1919. gadā Rīgas lietuviešu palīdzības (vēlāk – Rīgas lietuviešu palīdzības un kultūras izplatīšanas) biedrība tā arī nepārtrauca darbību, kaut gan biedru mazā skaita un apstākļu dēļ tā bija ierobežota. Priekšsēdētāja Antana Šimoļūna vadībā biedrība bija strādājusi arī vācu okupācijas apstākļos. 1918. gadā biedrība no baznīcas pārņēma un vairākus gadus uzturēja lietuviešu bērnu patversmi (vēlāk to pārņēma pilsētas pašvaldība).²²

Rīgā pēc atbrīvošanas 1919. gada vasarā Sāpju Dievmātes draudzes, vēlāk Svētā Franciska draudzes prāvesta Joņa Volloviča vadībā darbību bija atjaunojusi Svētās Zitas lietuviešu dāmu katoļu labdarības biedrība (1935. gadā – 50 biedreņu). Ievērojamu atbalstu sniedza Lietuvas diplomātiskā pārstāvniecība un militārā pārstāvniecība Rīgā. 1920. gada martā Lietuvas diplomātiskais pārstāvis D. Zauņš sarīkoja vietējo lietuviešu inteliģences pārstāvju apspriedi, kurā ap 40 klātesošo (A. Vroņevskis, A. Švedris, A. Buivids u. c.) nolēma, ka nepieciešams organizēt kori (bija iecerēts, ka to vadītu pirmskara kora vadītājs Jozs Drija-Visocks, vēl nebija zināms, ka viņš jau 1916. gadā bija miris bēgļu gaitās Krievijā), kā arī bibliotēku, bet pagaidām to gan neizdevās realizēt. 1920. gada 6. aprīlī Rīgā esošie Lietuvas armijas virsnieki Rātsnama zālē organizēja pēc Pirmā pasaules kara pirmo lietuviešu sarīkojumu – ģimeņu deju vakaru, kas bija labi apmeklēts.²³

Vienlaikus ar Rīgas lietuviešiem 1919. gada decembrī sāka organizēties arī Liepājas lietuvieši. Saistībā ar ASV lietuvieša A. Martusa ierašanos 4. decembrī notika lietuviešu kopsapulce, kurā klātesošie pieņēma šādu rezolūciju: “Mēs, Liepājas lietuvieši, būdami Lietuvas valsts pilsoņi, protestējam pret poļu un visu citu okupantu darbību Lietuvā un atbalstām prasību atdot Lietuvai Viļņu.” Rezolūcijā tika atbalstīta arī Latvijas un Lietuvas militāras savienības izveidošana (šajā laikā Kauņā noritēja abu pušu sarunas, kuras gan beidzās bez būtiskiem rezultātiem savstarpēju pretrunu dēļ). A. Martuss pēc tam ieradās arī Rīgā, kur lietuviešu sapulcē 15. decembrī panāca līdzīga satura rezolūcijas pieņemšanu.²⁴

Latvijas un Lietuvas attiecību konteksts. Neatkarīgajā Latvijas Republikā jau no 1919. gada rudens Rīgā strādāja Lietuvas diplomātiskie, konsulārie un militārie pārstāvji. Ievērojami vietējo lietuviešu darbību konsolidēja Lietuvas diplomātiskā

pārstāvja Jona Šļūpa (*Jonas Šliūpas*, 1861–1944) darbības sākums Rīgā 1919. gada vasarā. Augustā latviešu presē tika ievietots aicinājums lietuviešiem apmeklēt J. Šļūpa priekšlasījumus par Lietuvu skolā Jaroslavas ielā 2, turklāt pirmajā aicinājumā tika vēstīts par ieejas maksu (50 kapeikas), taču pēc nedēļas, 31. augustā, paredzētajā lekcijā par tādu nekas vairs nebija minēts.²⁵

Vēl 1919. gada augustā Rīgas lietuviešu grupa vērsās pie Lietuvas preses ar aicinājumu apsvērt vismaz konsulāta atvēršanas iespēju Rīgā, jo pretējā gadījumā Rīgā dzīvojošie lietuvieši Latvijas varas iestāžu izsludinātās vispārējās mobilizācijas gadījumā nezinās, ko darīt: ierasties uz to vai ne.²⁶ Pārstāvniecības darbā uzreiz tika iesaistīti arī vietējie lietuvieši ar sabiedrisko darbinieku Kazimiru Vizbaru priekšgalā – Bermonta karaspēka uzbrukuma laikā tieši viņš veica Lietuvas diplomātiskā pārstāvja (sūtņa) pienākumus un vadīja visu misijas darbu (J. Šļūps kauju laikā ar Bermonta spēkiem neuzturējās Rīgā). 1919. gada 21. oktobrī no Pārdaugavas raidīta bermontiešu artilērijas lādiņa sprādziena dēļ pārstāvniecības telpās izbira logu stikli, bet K. Vizbars un vēl trīs darbinieki guva vieglu kontūziju (starp viņiem – arī Lietuvas armijā iesauktais rīdzinieks, kareivis un rakstvedis J. Paļeckis). Aktīvi Lietuvas pārstāvniecības darbā kā tās juriskonsults un Lietuvas pilsoņu interešu aizstāvībā no 1919. gada rudens iesaistījās Rīgā plaši pazīstamais advokāts Jāzeps Šablovskis. Diplomātiskā pārstāvniecība gan atzīmēja, ka viņš neprot lietuviski, taču uzsvēra, ka advokāts pēc izcelsmes ir lietuvietis un rīkojas, patriotisku jūtu vadīts (vēlāk gan viņa nacionālo piederību noteikt ir sarežģīti, jo, piemēram, 1931. gadā viņš kandidēja Saeimas vēlēšanās no Poļu savienības saraksta²⁷). J. Paļeckis kauju laikā ar bermontiešiem, ģērbies Lietuvas armijas kareivja uniformā, apmeklēja latviešu karavīru ierakumus Daugavmalā, un viņa

stāstītais par to, ka Lietuvas armija gata-vojas uzbrukumam bermontiešiem no aiz- mugures, esot iedvesmojis latviešus tālākai cīņai.²⁸ Saistībā ar lielo Lietuvas pilsoņu skaitu Zemgalē un nepieciešamību izsniegt viņiem savas valsts pases, 1920. gada aprīlī Jelgavā uz laiku darbību uzsāka Lietuvas konsulāta Rīgā nodaļa, ko vadīja konsulāta sekretārs Keršulis.²⁹

Zināmā mērā lietuviešu atgriešanos dzimtenē veicināja Latvijas un Lietuvas attiecību sarežģījumi 1920. gadā – arī va- ras iestādes to dažādi atbalstīja.³⁰ Latvijas Satversmes sapulce 1920. gada 2. jūlijā pieņēma lēmumu noteiktas ārzemnieku kategorijas izraidīt no valsts. Latvijas Ār- lietu ministrijas pārskatā gan bija teikts, ka izraidīti tiek nevis lietuviešu tautības zemnieki, bet citu tautību Lietuvas pil- soņi galvenokārt no pilsētām. Tomēr arī pilsētās (pirmām kārtām Rīgā un Liepājā) minētais rīkojums skāra daudzus lietuvie- šu strādniekus. Atbildot uz to, Lietuvas valdība 30. augustā deva rīkojumu atstāt savu valsti Latvijas pilsoņiem (galvenokārt turīgiem zemniekiem), neatļaujot pat ņemt līdzīgu īpašumu. Latvijas valdība reaģē- ja, 10. septembrī paziņojot par visu Lietu- vas pilsoņu (visu to Lietuvas iedzīvotāju, kas bija iebraukuši Latvijā pēc 1915. gada 31. augusta) izraidīšanu no Rīgas un Liepā- jas 24 stundu laikā (līdz plkst. 00.00 naktī 12. septembrī). Tos, kuri nepakļautos šim rīkojumam, tika piedraudēts pēc tam iz- raidīt piespiedu kārtā. Tikai pēc tam, kad Lietuvas valdība apturēja izraidīšanu un piekrita noslēgt ar Latviju īpašu konvenciju par pilsoņu tiesību aizsardzību, minētais Latvijas valdības lēmums 13. septembrī tika apturēts un savstarpējā izraidīšana izbeidzās.³¹ Tomēr Latvijā dzīvojošie lietu- vieši bija pārdzīvojuši samērā nepatīkamus brīžus.

Lielā mērā minēto starpvalstu nesa- skaņu pamatā bija Latvijas un Lietuvas domstarpības noteiktu pierobežas teritoriju

dēļ. Vēl 1919. gada rudenī Subati, Eglaini, Lašus un to apkārtni ieņēma Lietuvas armi- ja. Pilnībā šo teritoriju Latvijas armija un varas iestādes pārņēma tikai 1920. gada oktobrī, kad poļu ģenerāļa Lucjana Želi- govskā (*Lucian Żeligowski*) karaspēks ieņē- ma Viļņu un lietuvieši paši atstāja Ilūkstes apriņķi, taču līdz tam šeit bija notikušas pat bruņotas sadursmes starp latviešu un lietuviešu vienībām.³²

Latvijas armijas rindās.³³ Neatkarī- bas kara laikā 1918.–1920. gadā Latvijas armijā cīnījās daudzi vietējie lietuvieši, no kuriem vairāki vēlāk tika apbalvoti ar Lāčplēša Kara ordeni. Par izrādīto varonību kaujās ar Bermonta karaspēku to saņēma Prodes pagastā dzimušais 3. Jelgavas kāj- nieku pulka kaprālis Pāvels Masūlis (pēc atvaļināšanas bija lauksaimnieks Prodes pagastā, 1944.–1957. gadā atradās padomju ieslodzījumā); Jelgavā dzimušais 1. bruņotā divizionā kareivis Kazimirs Pa- vilaitis (vēlāk strādāja par elektromehāniķi Rīgā); par varonību kaujās ar Sarkano ar- miju Kurzemē 1919. gada pavasarī – Pa- nevēžā dzimušais 1. Neatkarības rotas leit- nants Vitolds Pupeiko (pēc atvaļināšanas 1921. gadā par virsleitnantu paaugstinātais V. Pupeiko pārcēlās uz Lietuvu un dienēja par virsnieku Lietuvas armijā); par varonī- bu kaujās ar Sarkano armiju Latgalē – Lie- tuvā, Latvijas pierobežā, dzimušais 1. Lie- pājas kājnieku pulka seržants Pāvils Paļūns (viņš vienatnē Bērzpils pagastā sagūstīja astoņus sarkanarmiešus, pēc atvaļināšanas no armijas – lauksaimnieks Saikavas pagas- tā); Grobiņā dzimušais 8. Daugavpils kāj- nieku pulka dižkareivis Antons Grizis (pēc atvaļināšanas no armijas 1921. gadā pārcē- lās uz dzīvi Lietuvā); Jelgavā 1900. gadā dzimušais 9. Rēzeknes kājnieku pulka ka- reivis Pēteris Mirovičs, kurš Latvijas Pagai- du valdības bruņotajos spēkos brīvprātīgi iestājās jau 1919. gada martā; par varonību kaujās ar Sarkano armiju 1920. gada jan- vārī Latgalē (miris no ievainojuma sekām

1920. gada novembrī Kurzemes divīzijas lazaretē) un par varonību kaujās ar bermontiešiem 1919. gada novembrī – Kauņas guberņā dzimušais 4. Valmieras kājnieku pulka kaprālis Osips Bartaševičs (miris 1929. gadā un apbedīts Rīgas Brāļu kapos).

Sevišķi izteiksmīgs ir Rīgā dzimušā un Jelgavas ģimnāziju beigušā 7. Siguldas kājnieku pulka virsleitnanta Aleksandra Jodikaiša piemērs. 1916. gada februārī iestājies Krievijas armijā un maijā beidzis Pāvila karaskolu, dienējis kā virsnieks 187. rezerves pulkā, no 1917. gada maija – 64. Kazaņas kājnieku pulkā Dienvidrietumu frontē, no jūlija bijis rotas komandieris. Sasniedzis podporučika un poručika pakāpi, augustā apbalvots ar IV šķiras Svētā Jura krustu, septembrī – ar IV šķiras Svētā Vladimira ordeni ar šķēpiem, pēc tam – ar IV šķiras Svētās Annas ordeni, oktobrī iecelts un decembrī ievēlēts par bataljona komandieri, bet 1918. gada janvārī atstājis pulku. Latvijas armijā iestājies brīvprātīgi 1919. gada augustā, 17. septembrī iedalīts 7. Siguldas kājnieku pulkā kā 5. rotas jaunākais virsnieks. Rudenī A. Jodikaitis aktīvi piedalījās cīņās pret Bermonta karaspēku. 16. oktobrī Rīgā – Pārdaugavā, Cementa fabrikas rajonā, viņš kā vada komandieris bataljona priekšējās pozīcijās *“ar sevišķu drosmi atsita vairākus ienaidnieka pretuzbrukumus, sedza bataljona labo spārnu, tā dodams iespēju mūsu spēkiem sakārtoties un noturēt ieņemtās pozīcijas, bet pats šajā cīņā tika smagi ievainots un mira varoņa nāvē”*. Savukārt dienesta gaitu sarakstā ierakstīts, ka *“ar retu varonību un droširdību līdz ar rotu uzbrukumā 16. okt. š. g. pie Cementa fabrikas grūti ievainots un ceļā uz slimnīcu miris”*. Latviešu prese atzīmēja, ka A. Jodikaiša kundze, pēc tautības poliete, vīra mirstīgās atliekas nogādājusi apbedīšanai uz Radvilišķiem.³⁴

Daļēji lietuviska izcelsme (tēvs – lietuvietis Konstantīns Veščūns gadsimta sākumā bija policijas urjadņiks Aucē, pēc tam – muižas pārvaldnieks Kurzemē) bija

vienīgajai sievietei, kura Lāčplēša Kara ordeni saņēma par varonību Neatkarības kara kaujās, – 7. Siguldas kājnieku pulka dižkaurei Vallijai Veščūnai, kura 1919. gada 19. novembrī kaujā ar bermontiešiem spēcīgā ugunī viena no pirmajām šķērsoja Lielupi un piedalījās Plāņu māju ieņemšanā.³⁵ (Kopumā apbalvojumu saņēma trīs sievietes, taču viena bija kritusi Sieviešu palīdzības korpusa dalībniece, otra piedalījās arī Neatkarības karā, taču apbalvota tika par varonību strēlnieku kaujās Pirmajā pasaules karā.)

Augstāko amatu no lietuviešiem Latvijas bruņotajos spēkos Neatkarības kara laikā ieņēma virsleitnants Bronislavs Pečulis. 1897. gadā Ķēdaiņu apriņķī dzimušais virsnieks vēlāk ar vecākiem pārcēlās uz dzīvi Ventspilī, Pirmā pasaules kara laikā sasniegta poručika dienesta pakāpi Krievijas armijā, 1918. gada beigās Ventspilī izveidoja Latvju kareivju nacionālās savienības nodaļu (bija tās vadītājs), 1919. gada martā Liepājā mobilizēts Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos un dienēja Liepājas II šķiras zemessargu bataljonā. Pēc vācu 16. aprīļa apvērsuma pret Pagaidu valdību bataljons, tāpat kā Liepājas jaunformējamie spēki kopumā, tika daļēji izformēts, taču karavīri uzturēja savstarpējus sakarus, un lielā mērā viņu darbību koordinēja tieši B. Pečulis. 24. jūnijā, miera sarunām Versaļā ieejot kritiskā stadijā un vācu karaspēkam atstājot Liepāju, lai nenokļūtu Sabiedroto kara flotes kuģu artilērijas ugunī, B. Pečulis kļuva par Liepājas latviešu karaspēka priekšnieku, Liepājas zemessargu bataljona komandieri un pilsētas komandantu (30. jūnijā nodeva pirmo un trešo amatu). Iekšlietu ministrs Miķelis Valters valdības vārdā izteica viņam pateicību par *“priekšzīmīgu bataljona vadību un neitrālu izturēšanos Niedras laikā”*.³⁶ Pēc tam jūlija beigās B. Pečulis nodeva bataljonu savam pēctecim, 1. augustā ieradās Apsardzības ministrijā Rīgā un bija tās ricībā. 26. augustā viņš tika

ieskaitīts Vidzemes divīzijas 5. Cēsu kājnieku pulkā kā jaunākais virsnieks, bet 31. augustā – kā vada komandieris. 19. septembrī saskaņā ar pulka komandieri par “patvarīgu rotas atstāšanu uz 2 dienām” arestēts un ievietots pilsētas garnizona virssardzē. Savukārt 10. oktobrī arestēts “kaujas laikā ar vāciešiem” un ievietots Rīgas pilsētas virssardzē. 1920. gada 25. februārī pārcelts uz Daugavgrīvas mācību bataljonu. Galu galā 1920. gada 12. jūnijā atvaļināts no Latvijas armijas. Patiesībā lieta bija diezgan neglīta un kauju laikā ar Bermonta spēkiem Pečulis tika arestēts par pozīciju atstāšanu un to, ka savam vadam bija devis pavēli izklist.

Ieslodzījumā B. Pečulis pavadīja ilgāku laiku, ko apliecina Lietuvas diplomātiskā pārstāvja raksts 1920. gada 26. februārī Latvijas ārlietu ministram, kurā tas skaidro: virsnieks, kuru Lietuvas pārstāvniecība 12. februārī iekļāvusi savas valsts pilsoņu sarakstos, joprojām atrodas Rīgas garnizona virssardzē. Tāpēc tika lūgts viņu atbrīvot kā Lietuvas armijā mobilizētu. Saistībā ar minēto Latvijas Ārlietu ministrija lūdza Armijas virspavēlnieka štābu, “ja iespējams”, izpildīt lūgumu un informēt par rezultātu ministriju. 1920. gada maija beigās Lietuvas militārais pārstāvis Rīgā atkal vērsās pie Armijas virspavēlnieka štāba: viņš rakstīja, ka jautājums par B. Pečuļa pārvešanu uz Lietuvas armiju tiek risināts jau kopš 12. maija, taču to kavējusi viņa lietas nodošana Kara tiesai. 20. maijā lieta tikusi izbeigta ar attaisnojošu spriedumu, tāpēc tika lūgts dot rikojumu par Pečuļa neka vējošu atvaļināšanu no dienesta Latvijas armijā. Katrā ziņā saskaņā ar Lietuvas armijas dokumentiem, kuros dienests Latvijas armijā vispār nav minēts, Lietuvas armijā viņš (*Bronius Pečiulis*) iestājās 1920. gada 13. jūlijā kā leitnants 5. kājnieku pulkā, 1920. gada oktobrī paaugstināts par vecāko leitnantu, oktobrī un novembrī piedalījās kaujās ar poļu spēkiem, 1921. gada sākumā

pārvietots uz mācību komandu kā vada komandieris, studēja tieslietas universitātē, no 1922. gada aprīļa dienēja Inženieru pulkā, no tā paša gada septembra – 11. kājnieku pulkā, no 1923. gada – 3. robežsargu pulkā. 1923. gadā paaugstināts par kapteini, 1924. gadā pārcelts uz 1. kara apgabala štābu, pēc tam – uz Armijas Galveno štābu, bijis daļas adjutants, no 1925. gada majors, no 1927. gada Mobilizācijas nodaļas priekšnieks, sākot ar 1928. gadu – vairāku apriņķu komandants, 1929. gadā paaugstināts par pulkvežleitnantu, pēc valsts okupācijas 1940. gada 28. jūnijā atbrīvots no apriņķa komandanta amata, 2. jūlijā – atvaļināts no armijas. Vācu okupācijas laikā bija Mažeikū apriņķa priekšnieks, pēc tam – Valsts drošības pārvaldes vadītājs. Kara beigās devās bēgļu gaitās uz Vāciju, pēc tam – uz Kanādu. Miris 1957. gada 29. augustā Toronto. Apbalvots ar Latvijas Neatkarības cīņu 10 gadu jubilejas piemiņas medaļu.³⁷

Latvijas armijas rindās cīnījās arī daudzi citi lietuvieši. 1919. gada 13. aprīlī kaujā pie Slokas krita Lietuvā dzimušais 1. Latviešu atsevišķā bataljona virsseržants Jāzeps Jašuitis,³⁸ 3. novembrī krita 3. Jelgavas kājnieku pulka kareivji Jons Bartuševičs (dzimis 1897. gadā Prodes pagastā, mobilizēts 17. jūlijā Gārsenē) un Staņislavs Baļulis (dzimis 1898. gadā Baltmuižas pagastā, mobilizēts 17. jūlijā Gārsenē),³⁹ 10. novembrī – Vidzemes inženieru rotas kareivis Francis Burļevičs (dzimis 1901. gada 27. maijā Rīgā, rotā brīvprātīgi iestājies Rīgā 1. jūlijā),⁴⁰ 1919. gada 19. novembrī kaujā pie Jelgavas bez vēsts pazuda 6. Rīgas kājnieku pulka kareivis – lietuvietis no Elkšņu pagasta Antons Geriņš (dzimis 1895. gadā).⁴¹ Daudzi kaujās tika ievainoti. Piemēram, kaujās ar bermontiešiem 1919. gada 22. oktobrī tika ievainots 9. Rēzeknes kājnieku pulka kareivis Tomass Meišis (dzimis 1900. gadā Akmenes pagastā, Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku Saldus rotā brīvprātīgi

iestājies 1919. gada 17. maijā),⁴² novembrī – 8. Daugavpils kājnieku pulka kareivis, Vilkamiras apriņķī dzimušais lietuvietis Bronislavs Sauguns.⁴³ 1919. gada 16. oktobrī kaujā ar Bermonta karaspēku bez vēsts pazuda Latgales divīzijas štāba mīnmetēju rotas kareivis Jons Junkuns (dzimis 1894. gadā Kauņā, Latvijas armijā brīvprātīgi iestājies 1919. gada 29. jūnijā Rīgā, dienējis arī 9. Rēzeknes un 8. Daugavpils kājnieku pulkā). Vēlāk viņš atgriezās savā vienībā un par 16. oktobra kaujā parādīto drošsirdību tika paaugstināts par dižkareivi (tas varētu nozīmēt, ka kaujas laikā viņš, piemēram, nokļuva ienaidnieka gūstā, no kura izbēga vai izkļuva).⁴⁴

Turklāt pie lietuviešiem, kas gāja bojā par Latvijas neatkarību, var pieskaitīt arī liepājnieku matrozi Viktoru Bitovtu. 1919. gada pavasarī viņš dienēja Liepājā uz tvaikoņa *Saratov*, uz kura aprīli un maijā patvērās Latvijas Pagaidu valdība, vēlāk bija matrozis uz tvaikoņa *Windau*. 1919. gada 22. oktobrī, kad Milgrāvi (Rīgā) V. Bitovts izpildīja savus pienākumus uz klāja, viņu smagi ievainoja Bermonta spēku artilērijas lādiņa šķemba, un 8. novembrī Rīgas pilsētas slimnīcā viņš nomira.⁴⁵

Starp lietuviešiem netrūka brīvprātīgo, turklāt viņi dienēja visdažādākajās karaspēka daļās. Piemēram, 1919. gada 28. februārī Liepājā brīvprātīgi dienestā iestājās vietējais zemnieks Osips Onaitis (dzimis 1898. gadā Radvilīškos, dokumentos norādīts, ka pasaules karā dienējis poļu leģionos, vēlāk Latvijas armijā dienēja kā kareivis-pavārs 2. Ventspils kājnieku pulkā un Armijas artilērijas rezervē);⁴⁶ 1919. gada 20. martā Priekulē 1. Latviešu atsevišķajā brigādē iestājās Aizviķu pagasta zemnieks Fricis Kuļiševskis (dzimis 1898. gadā, pēc tam dienēja 2. Ventspils kājnieku pulkā); martā Liepājā – jūrniece Ignats Kveders (dzimis 1901. gadā, vēlāk dienēja 2. Ventspils, 12. Bauskas, Daugavgrīvas mācību bataljonā, Liepājas garnizona lazaretē kā

sanitārs);⁴⁷ 23. maijā Rīgā bijušā Padomju Latvijas armijas kara orķestra sastāvā iestājās muzikants kaprālis Eduards Grumslis (dzimis 1896. gadā Kauņas guberņā, dienēja Armijas virspavēlnieka štāba kara orķestrī, agrāk bija dienējis arī 1. latviešu strēlnieku pulkā); 26. maijā brīvprātīgi iestājās feldšeris Vikentijs Javoīšs (dzimis 1883. gadā Vilkomirā, dienēja 9. Rēzeknes kājnieku pulkā); 28. maijā Rīgā – strādnieks Fēlikss Oļševskis no Šauļu apriņķa (dzimis 1900. gadā, dienēja 2. Ventspils kājnieku pulkā); 30. maijā – Vītolds Žaldoks (dienēja 2. Ventspils kājnieku pulkā, 1920. gada sākumā atvaļināts slimības dēļ, palika dzīvot Rīgā, jo 1923. gadā tika apbalvots ar Latvijas atbrīvošanas kara piemiņas zīmi⁴⁸); 5. jūnijā Rīgā – kurpnieks no Liepājas Antons Mikužs (dzimis 1898. gadā Kuldīgā, dienēja 2. Ventspils pulkā, sasniedza kaprāļa pakāpi); 5. jūnijā Valmierā – Suvalku apkārtnē dzimušais un Rencēnos dzīvojošais bijušais Krievijas armijas 20. dragūnu pulka jaunākais apakšvirsnieks, kaprālis Jons Singaitis (dienēja 2. Vidzemes atsevišķajā eskadronā, 6. Rīgas kājnieku pulkā);⁴⁹ 8. jūnijā Latgalē – zemnieks no Zarasu apriņķa Pēteris Purickis (dzimis 1890. gadā, dienēja 2. Ventspils pulkā); 14. jūnijā Valmierā – Liepas pagasta zemnieks Jūlijs Rūķis (dzimis 1892. gadā Kauņas guberņā, dienēja 2. Ventspils pulkā, dižkareivis) un Rīgā – galdnieks Jozeps Juhņevičs (dzimis 1889. gadā Dignājas mācītājmuižā, dienēja 8. Daugavpils kājnieku pulkā⁵⁰); 17. jūnijā Rīgā – zemnieks no Jelgavas apriņķa Pēteris Pošķus (dzimis 1902. gadā, dienēja 2. Ventspils pulkā); 17. jūnijā Vecpiebalgā – Dzērbenes pagasta zemnieks Zigmunds Vadeiķis (dzimis 1901. gadā, dienēja 2. Ventspils pulkā, dižkareivis); 24. jūnijā Bauskā – Jānis Bulovskis-Gučs no Codes pagasta (dzimis 1890. gadā Panevēžā); 8. jūlijā Vecpiebalgā – zemnieks Pēteris Ziemeļlauskis (dzimis 1883. gadā, dienēja 2. Ventspils pulkā); 13. jūlijā Rīgā – sliežu bīdītājs

Staņislavs Mišjūns (dzimis 1899. gadā, dienēja 2. Ventspils pulkā); 17. jūlijā Gārsenē – Prodes pagasta zemnieks Antons Brakovskis (dzimis 1897. gadā, dienēja 3. Jelgavas pulkā); 18. jūlijā Asarē – Beberenes pagasta zemnieks Antons Alazovičs (dzimis 1899. gadā, dienēja 3. Jelgavas pulkā); 24. jūlijā Vecpiebalgā – Zaubes pagasta zemnieks Antons Talaba (dzimis 1892. gadā, dienēja 2. Ventspils pulkā); 28. jūlijā Rīgā – maiznieks Petrs Mikoļūns (dzimis 1896. gadā Panevėžas apriņķī, dienēja Armijas virspavēlnieka štāba saimniecības nodaļā); 1. septembrī Rīgā – zemnieks un muzikants Antans Balvacis (dzimis 1884. gadā Šauļu apriņķī, dienēja 9. Rēzeknes kājnieku pulkā); 18. novembrī – Staņislavs Žabaļuns (Piņķu pagasta zemnieks, dienēja 8. Daugavpils kājnieku pulkā⁵¹) u. c. 1902. gadā Vilkomiras apriņķī dzimušais ridzinieks, atslēdznieka mācekļis Adolfs Bolšuns brīvprātīgi iestājās armijā 1919. gada 19. jūnijā un līdz atvaļināšanai 1920. gada septembrī dienēja Armijas aviācijas parkā kā šofera palīgs. Interesants ir arī 1899. gadā Žagārē dzimušā Staņislava Adamaiša gadījums. 1919. gadā viņš bija mobilizēts Lietuvas armijā un dienēja tās 5. kājnieku pulkā, taču jau 1920. gada 23. janvārī viņš brīvprātīgi iestājās Latvijas armijā, Vecauces iecirkņa komandantūrā, un aprīlī tika pārvietots uz Robežsargiem. Grūti precīzi konstatēt, kāds bija tiešais pāriešanas iemesls Latvijas armijā, taču var pieļaut, ka tas saistīts ar ģimenes vai darbavietas apstākļiem, jo blakus Žagarei kā dzīvesvieta uzrādīts arī Bukaišu pagasts (tēvs Vilis šajā laikā atradās ASV, mātes nebija, bet māsa Zete dzīvoja Žagārē).⁵² Savukārt zemnieks no Jonišķes pagasta Osips Šakaitis 1919. gada 1. jūnijā Vecgulbenē krita gūstā kā sarkanarmietis un uzreiz tika iedalīts Ziemeļlatvijas brigādes 2. Valmieras baterijā (dzimis 1895. gadā, vēlāk dienēja Kurzemes artilērijas pulkā).⁵³

1920. gada aprīlī Latgales frontē esošajā 1. Liepājas kājnieku pulkā dienēja

lietuvieši – kareivji Osips Šablovskis no bijušās Viļņas guberņas, Jons Majevskis no Rīgas, Francis Gaiļevičs no Telšu apriņķa, Jāzeps Narvaišis no Akmenes pagasta Šauļu apriņķī, Georgs Atlavins no bijušās Kauņas guberņas, Josips Lebednieks no bijušās Viļņas guberņas, Povils Paļons no Rēzeknes apriņķa Barkavas pagasta u. c.⁵⁴

Samērā daudz lietuviešu un pat Lietuvas pilsoņu bija daudzās karaspēka daļās un iestādēs, piemēram, 1920. gada martā Dobeles–Bauskas apriņķa komandantūrā dienēja Lietuvas pilsoņi Kazimirs Judelis, Miķelis Januševičs, Jons Ļavickis un Eduards Zupins, Vidzemes–Latgales rajona komandantūrā – Jošars Zvilna, Eduards Hafts, Antons Šaļvaks, Nikolajs Kozļaks, Ignats Kveders, Angelo Borovskis (virsleitnants), Preiļu iecirkņa komandantūrā – Prans Beļenis, Krāslavas iecirkņa komandantūrā – Kazimirs Sborovs, Vincs Tumašuns, Antans Gustovičs, Kalupes iecirkņa komandantūrā – Antans Maļinausks, Pāvels Mumenus.

Sarakstā bija minēts arī Daugavgrīvas mācību bataljona kareivis – liepājnieks Ādolfs Kristapins, kurš 1919. gada decembra beigās vēl kā leitnants tika pārvietots uz šo vienību no 10. Aizputes kājnieku pulka Liepājas garnizonā, kur bija piedalījies kaujās ar Bermonta karaspēku. Taču 1920. gada janvārī tika atklāts, ka par virsnieku uzdevies nelikumīgi un degradēts par kareivī, turklāt, tā kā šajā situācijā acīmredzot draudēja atbildība par nodarījumu (tas skaitījās noziegums, ko pastiprināja apstākļi, ka persona bija izkrāpusi no valsts tai nepienākošos naudas līdzekļus), viņš stājās sakaros ar Lietuvas pārstāvniecību, iegūstot Lietuvas pilsonību, bet 12. janvārī pārstāvniecība, apejot armijas virspavēlniecību un pat bataljona komandieri, ar rakstu – pavēli vērsās tieši pie Ā. Kristapina, prasot ierasties Lietuvas pārstāvja rīcībā, pretējā gadījumā piedraudot izsludināt viņu par dezertieri un sodīt pēc kara laika likumiem. Tas izraisīja sašutumu Armijas

virspavēlnieka štābā, un štāba priekšnieks Pēteris Radziņš pat ziņoja par notikušo Ārlietu ministrijai, lūdzot informēt Lietuvas valdību par Lietuvas pārstāvniecības vadītāja K. Vizbara rīcību. Savukārt 13. janvārī Kristapins no bataljona tika nosūtīts Armijas etapu un rajonu komandantu priekšnieka rīcībā ar lūgumu, lai “*kareivis Kristapinas, kā krāpnieks un latviešu virsnieku kompromitētājs tiktu stingri sodīts*”. Tomēr tur laikam tika izlemts, ka piemērotākā dienesta vieta viņam ir tieši Daugavgrīvas bataljons, jo jau 17. janvārī viņš atgriezās un tika ieskaitīts 1. rotas pārejošajā sastāvā (tieši šajā rotā tika iekļauti disciplīnu pārkāpušie karavīri, ko apliecina arī 17. janvāra bataljona komandiera pavēlē minētie astoņi kareivji, kuri “par krietnu uzvešanos” tika pārvesti no 1. uz 2. un 3. rotu, savukārt 29. februārī “par labu uzvešanos” no 1. rotas tika pārvietoti pavisam 40 karavīri). Savukārt 1920. gada 1. aprīlī arī Kristapins “par labu dienesta pienākumu izpildīšanu” tika pārvietots uz 3. rotu, bet 11. aprīlī viņš 40 karavīru grupas sastāvā (grupā bija arī lietuvieši Teofilis Tomašuns un Boļeslavs Davidaitis) tika nosūtīts uz 5. Cēsu kājnieku pulku Latgales frontē.⁵⁵

Vieni no vecākajiem brīvprātīgajiem lietuviešiem Latvijas armijā bija Liepājas galdnieks un namdaris Staņislavs Šaždovičs (dzimis 1870. gada 30. martā Kauņas guberņā), kas no 1919. gada 16. augusta līdz novembrim dienēja Liepājas Kara ostas komandantūrā,⁵⁶ un atslēdznieks Vaclavs Barkevičs (dzimis 1871. gada 11. oktobrī Kauņas guberņā), kurš 1920. gada janvārī iestājās 8. Daugavpils kājnieku pulkā, bet vēlāk dienēja Latgales divīzijas transportā kā kareivis.⁵⁷

1. Latviešu atsevišķā (Kalpaka) bataljona Atsevišķajā jātnieku nodaļā dienēja kareivis Antons Grigaļuns (dzimis 1889. gada 26. jūnijā Liepājā),⁵⁸ arī Antons Bozauks – viens no trijiem Krustpils rajona dzelzceļa apsardzības rotas kareivjiem, kuri

1919. gada 19. jūlijā notrieca ienaidnieka lidmašīnu, kas meta bumbas uz Aiviekstes tiltu, un par to tika paaugstināti par dižkareivjiem⁵⁹ utt.

Daudzi bija mobilizēti Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos jau 1919. gada pirmajos mēnešos. Piemēram, dzelzceļa strādnieks Augusts Adamaitis (dzimis 1899. gadā, vēlāk – 3. Atsevišķajā (Studentu) bataljonā, 3. Jelgavas kājnieku pulkā) – 22. februārī,⁶⁰ Vecpils pagasta zemnieks Bronislavs Čass – 3. martā⁶¹ utt. 1919. gada 14. jūlijā Rīgā Jūrnieku rotā (vēlāk Kara flotiles štābā) tika mobilizēts 1892. gadā pie Panevėžas dzimušais Rīgas jūrnieks Jāzeps Gešus, kurš Pirmajā pasaules karā dienēja Daugavgrīvas cietokšņa zemessargu bataljonā, krita vācu gūstā, vēlāk tika iekļauts Vācijas armijas Baltijas triecienbataljonā *Kurland* un atsūtīts uz Latviju, kopumā divas reizes ievainots. 1920. gada 1. aprīlī viņš tika paaugstināts par virsseržantu, bet vēlāk atvaļināts kā Lietuvas pilsonis.⁶²

Noslēdzoties Latvijas Neatkarības karam, 1920. gada septembrī Zemgales divīzijas kājnieku pulku daļās vien bija 93 lietuvieši. Tomēr jāņem vērā šo karaspēka daļu formēšanas īpatnības – tās tika veidotas 1919. gada beigās – 1920. gada sākumā mobilizācijas ceļā Liepājā un apkārtnē, kur dzīvoja daudz lietuviešu. Lietuvieši gan bija arī citās vienībās, piemēram, Tanku divizionā (bijušajā Studentu bataljonā, kas tika izveidots 1919. gada oktobrī) šajā pašā laikā bija 14 lietuvieši, 9. Rēzeknes kājnieku pulkā – 15, Rīgas pilsētas komandantūrā – 8, Liepājas Kara ostā un 1. Liepājas kājnieku pulkā – pa 7, bet 7. Siguldas kājnieku pulkā – 5, Zemgales artilērijas pulkā – 4, Bruņoto vilcienu divizionā, Liepājas Artilērijas noliktavā, Armijas Saimniecības pārvaldē, Cēsu aprīņķa komandantūrā – pa 3 lietuviešu tautības karavīriem utt.⁶³

1919. gadā Latvijas armijā bija arī īpaša karavīru kategorija, ko veidoja brīvprātīgi

iestājušies nepilngadīgi zēni, kas tika saukti par “karazēniem”. Starp viņiem bija arī Rīgā 1902. gada 26. maijā dzimušais Jāzeps Kazimira dēls Kukuraitis (oficiālajos dokumentos viņš gan norādīja, ka viņa tautība ir polis, taču šajā laikā armijas dokumentācijā par poļiem sevi sauca arī daudzi katoļi latvieši, un tas izskaidrojams ar īpatnējo situāciju un nacionālās pašapziņas trūkumu, jo arī šajā gadījumā personas lietuviskā izcelsme ir acīmredzama). J. Kukuraitis brīvprātīgi iestājās Latvijas karaspēkā 1919. gada 1. jūnijā Rīgā, vēlāk kādu laiku dienēja 9. Rēzeknes kājnieku pulkā (kaujās 10. oktobrī tika kontuzēts un evakuēts uz kara slimnīcu Rīgā), bet no gada beigām – Armijas virspavēlnieka štāba komandanta rotā, no 8. oktobra piedalījās kaujās ar Bermonta karaspēku un tajās guva kontūziju (1920. gada oktobrī viņš tika pārcelts uz Armijas tehnisko pārvaldi un drīz pēc tam atvaļināts).⁶⁴ Savukārt 1919. gada 22. oktobrī Rīgā armijā brīvprātīgi iestājās 1903. gada jūlijā Zarasu apriņķī dzimušais Osips Lukašuns, kurš vēlāk dienēja Vidzemes artilērijas pulkā,⁶⁵ 1905. gadā Rīgā dzimušais Alberts Gerutis 1919. gadā brīvprātīgi iestājās Latvijas armijas 8. Daugavpils kājnieku pulkā, noslēpjot savu patieso vecumu (pēc Neatkarības kara viņš kādu laiku strādāja Lietuvas sūtniecībā, bet 1924. gadā pārcēlās uz Lietuvu, vēlāk kļušot par diplomātu),⁶⁶ 1904. gadā dzimušais Sņķeres pagasta Siļu māju gans (tur dzīvoja arī viņa vecāki) Jāzeps Žalis 1919. gada 16. decembrī brīvprātīgi iestājās Vecauce komandantūrā⁶⁷ utt.

Neatkarības kara laikā savu dienestu Latvijas armijā sāka lietuvieši – vēlākais administratīvais pulkvedis-leitnants Pēteris Praškēvičs (dzimis 1898. gadā Rīgā, cēlies no Kauņas guberņas zemniekiem, brīvprātīgi iestājās 1919. gada 1. oktobrī, Latvijas Kara slimnīcas aptiekas feldšeris),⁶⁸ vēlākais kapteinis Valentīns Šimoļuns (dzimis 1894. gadā Kauņas guberņā, jau pasaules

karā bija virsnieks latviešu strēlnieku daļās, 1919. gadā mobilizēts Padomju Latvijas armijā, pusgadu bija poļu gūstā, no 1920. gada virsleitnants 7. Siguldas kājnieku pulkā),⁶⁹ vēlākais ārsts kapteinis Vikentījs Norgello (dzimis 1899. gadā Rīgā, savukārt 1919. gada 22. maijā – Rīgas atbrīvošanas dienā no padomju karaspēka – brīvprātīgi iestājās Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos, bija kareivis 3. atsevišķajā bataljonā, vēlāk – 3. Jelgavas kājnieku pulka ložmetēju rotā, Cēsu apriņķa un pilsētas komandantūrā, 1. bruņotajā divizionā, Bruņoto automobiļu divizionā),⁷⁰ vēlākais kapteinis Aleksandrs Felicians Bolšaitis (dzimis 1900. gadā Jelgavā, 1920. gada 23. janvārī brīvprātīgi iestājās Latvijas armijā, kareivis Vidzemes divīzijas papildu bataljonā, pēc tam Robežsargos),⁷¹ vēlākais kapteinis Jānis Lepinis (dzimis 1902. gadā Rīgā, kā 15-gadīgs zēns Pirmā pasaules kara laikā 1917. gada janvārī brīvprātīgi iestājās latviešu strēlniekos, 1919. gada 24. aprīlī, kad Jāņa Baloža komandētā 1. Latviešu atsevišķā brigāde kopā ar vāciešiem vēl cīnījās pret Padomju Latvijas armiju Kurzemē, iestājās brigādē, vēlāk dienēja Kurzemes divīzijas štābā, 1920. gada martā tika atvaļināts kā nepilngadīgs), vēlākais Kara flotes kapteinis Jānis Sokolovskis (dzimis 1895. gadā Radvilišķos, mičmanis Krievijas kara flotē, 1920. gada aprīlī brīvprātīgi iestājās Latvijas armijas virspavēlnieka štāba Jūras daļā, kuģa “M-68” artilērijas virsnieks, vēlāk – Jūras pārvaldes Tehniskās daļas Artilērijas nodaļas priekšnieks).⁷²

Interesanti, ka lietuvieši bija arī vācu landesvērē, kas vēlāk pārformējās par Latvijas vācu zemessargiem, kuri ietilpa Latvijas armijas sastāvā (no 1920. gada pavasara – 13. Tukuma kājnieku pulks); viņi šajā vienībā tika ieskaitīti tikai 1919. gada augustā (skaitot no 6. jūlija), pirms tam bija cīnījušies gan pret boļševikiem, gan igauņu un latviešu spēkiem pie Cēsim. Piemēram,

jau 1919. gada 3. janvārī landesvēra 2. ložmetēju rotā iestājās un vēlāk dienestu Latvijas armijā turpināja 1899. gadā Liepājā dzimušais konditors Vitolds Joškus.⁷³ Tāpat lietuvietis Alfons Balčuns (dzimis 1896. gadā Panevėžys apriņķī) 1919. gada 30. decembrī brīvprātīgi iestājās Sibīrijā saformētajā 1. Latvijas strēlnieku (Troickas) bataljonā (pulkā), kura sastāvā 1920. gadā atgriezās Latvijā, un 1921. gada martā tika atvaļināts.⁷⁴

Atšķirīgs liktenis bija Jurģim Latvenam, kurš 1919. gada 21. oktobrī, no 1. augusta būdams Vidzemes–Latgales gūstekņu nometnes iemītnieks, rakstīja Latvijas armijas virspavēlniecībai:

“Esmu kalpojis Lietuvas valsts armijā no 1. marta š. g. un nokalpoju tur līdz 30. aprīlim, kad kritu gūstā pie Jonišķiem. Sarkanarmiešu štābs mani nosūtīja uz Krieviju, bet es ceļā no viņiem izbēgu un laimīgi pārnācu pār fronti un mani [Latvijas] Pagaidu valdības karaspēks arestēja. Būdams karsts brīvas Lietuvas aizstāvis un vēlēdamies ziedot brīvai Lietuvai visus savus spēkus un zināšanas, es atļaujos lūgt mani no lēģera pārvest uz Lietuvas armiju, kur es ceru būt vairāk noderīgs, nekā šeit dikā sēdēt.”

Bija arī gadījumi, kad lietuvieši, kuru atvaļināšanu pieprasīja Lietuvas pārstāvniecība Rīgā, no tā atteicās, turpinot dienestu Latvijas armijā, piemēram, Armijas virspavēlnieka štāba drukātavas kareivis Fricis (Francis) Remeiķis (dzimis Zarasu apriņķī) 1920. gada martā.⁷⁵

Sākot ar 1919. gada rudeni, Lietuvas pārstāvniecības Latvijā samērā pastāvīgi iebilda pret Lietuvas pilsoņu iesaukšanu armijā. Piemēram, 22. septembrī Lietuvas diplomātiskā pārstāvniecība lūdza Latvijas militārās iestādes neiesaukt dienestā Lietuvas pilsoņus un atvaļināt jau iesauktos. Vasarā un rudenī daudzi Latvijas armijas virsnieki un karavīri tika atvaļināti kā Lietuvas

pilsoņi (arī Kara hospitāļa Iekšējo slimību nodaļas vadītājs ārsts Herberts Mackaitis, Artilērijas rezerves virsleitnants Jons Nevronis, Vidzemes divīzijas sakaru komandas priekšnieks virsleitnants Bilevičs, Aviācijas grupā dienošais jūras leitnants Jāzeps Andžejevskis, kurš pēc tam ilgāku laiku darbojās Rīgā par Lietuvas militārā atašeja palīgu, izpildot viņa pienākumus pēdējā prombūtnes laikā, u. c.). Atsevišķus Lietuvas pilsoņus atvaļināja arī vēlāk, piemēram, no 1919. gada aprīļa Latvijas armijā dienāšo, ilgus gadus Liepājā nodzīvojušo 5. Cēsu kājnieku pulka feldšeri Alfonu Bitovtu (1920. gada augustā), 9. Rēzeknes kājnieku pulka virsleitnantus Jāzepu Juodīnuķi un Jonu Levinu (1920. gada aprīlī),⁷⁶ Atsevišķās telefona, telegrāfa rotas leitnantu Leonardu Milkeviču (dzimis 1898. gadā, mobilizēts Latvijas armijā 1919. gada 18. decembrī) u. c. 1920. gada 2. augustā Lietuvas pārstāvniecība pieprasīja atvaļināt savus Latvijas armijā dienāšos pilsoņus Leonardu Petriku (dzimis 1895. gadā pie Telšiem, mobilizēts 1919. gada 8. oktobrī, kareivis Liepājas garnizona apavu un apģērbu darbnīcā), Petru Mazeiku (dzimis 1889. gadā pie Zarasiem, mobilizēts 1919. gadā, kareivis 5. Cēsu kājnieku pulkā), Jozapu Lakeviču (dzimis 1882. gadā pie Telšiem, mobilizēts 1919. gada 8. oktobrī, kareivis Galvenajā tehniskajā pārvaldē), Leonu Mīneiķi (dzimis 1895. gadā pie Telšiem, mobilizēts 1919. gada 8. oktobrī, kareivis 12. Bauskas kājnieku pulkā), Petru Šuri (dzimis 1895. gadā pie Telšiem, mobilizēts 1919. gada 8. oktobrī, kareivis 12. Bauskas kājnieku pulkā), Antanu Dvaranaviču (dzimis 1899. gadā pie Telšiem, mobilizēts 1920. gadā, kareivis Instruktoru bataljonā), Antanu Mandrovicki (dzimis 1896. gadā Šauļu apriņķī, mobilizēts 1919. gada 8. oktobrī, kareivis 10. Aizputes kājnieku pulkā), Mečislovu Grigaiti (dzimis 1900. gadā pie Kračiem, mobilizēts 1919. gada 7. oktobrī, kareivis

11. Dobeles kājnieku pulkā), Leonu Eidieju (dzimis 1898. gadā pie Skodas, mobilizēts 1919. gadā, kareivis 12. Bauskas kājnieku pulkā), Kazi Luti (dzimis pie Telšiem, mobilizēts 1919. gadā, kareivis 8. Daugavpils kājnieku pulkā), Jozapu Apalaini (dzimis 1895. gadā pie Rokišķiem, mobilizēts 1919. gadā, kareivis 3. Jelgavas kājnieku pulkā) un Justinu Laurinenasu (dzimis 1896. gadā pie Telšiem, mobilizēts 1919. gadā, kareivis 3. Jelgavas kājnieku pulkā), ko savā rakstā Armijas virspavēlnieka štābam atbalstīja Latvijas Ārlietu ministrija (līdzīgu pieprasījumu bija daudz vairāk).⁷⁷

Latvijas un Lietuvas attiecību saasināšanās dēļ 1919. gada nogalē izraisījās Latvijas varas iestāžu domstarpības ar Lietuvas pārstāvniecībām, kuras iebilda pret Lietuvas pilsoņu mobilizāciju Latvijas armijā. Piemēram, 1919. gada 13. novembrī (šajā laikā norisinājās smagās kaujas ar Bermonta karaspēku, kas uzbruka Liepājai) par to sūdzējās Lietuvas konsulārais aģents Liepājā Ludoviks Stulpins (*Ludovikas Stulpinas*) rakstā Lejaskurzemes apgabala priekšniekam Andrejam Bērziņam. Izpildot sava diplomātiskā pārstāvja rīkojumu, sakarā ar to, ka “notiek Lietuvas pilsoņu mobilizācija Lietuvas armijā”, L. Stulpins lūdza atbrīvot tos no dienesta Latvijas armijā. Atbildē Lejaskurzemes apgabala priekšnieks 22. novembrī paziņoja, ka saskaņā ar viņa rīcībā esošo informāciju Latvijas armijā tiek mobilizēti tikai Latvijas pilsoņi, lūdzot atsūtīt viņam sarakstu ar personām, par kurām varētu būt runa, kā arī attiecīgo Lietuvas likumu, kurš paredz, kādos gadījumos personai piešķir šis valsts pilsonību.⁷⁸

Viens no karavīriem, kurš 1920. gadā tika atvaļināts kā Lietuvas pilsonis, bija virsseržants Jāzeps Jagello ar ievērojamu militāro biogrāfiju: 1897. gadā Vilkomiras apriņķī dzimušais strādnieks Pirmā pasaules kara laikā bija dienējis Krievijas armijas kazaku sotņā kā vada unteroficiers, divas

reizes ievainots un divas reizes kontuzēts, par kaujās parādīto varonību apbalvots ar visu četru pakāpju Svētā Jura krustiem, vēlāk – pilsoņu kara laikā dienēja Staņislava Bulaka-Balahoviča (*Stanisław Bułak-Bałachowicz*) jātnieku nodaļā Krievijas Ziemeļrietumu armijā, kurā 1919. gadā tika paaugstināts par vahmistru (virsseržantu). Pēc Judeņiča armijas sabrukuma 1919. gada 24. decembrī brīvprātīgi iestājās Latvijas armijas Latgales partizāņu pulkā un vēlāk līdz atvaļināšanai dienēja Latgales atsevišķajā eskadronā. Kaut arī Latvijas armijā netika atzītas dienesta pakāpes, kas iegūtas pēc boļševiku nākšanas pie varas (1917. gada 7. novembrī) dažādās t. s. eksteritoriālajās karaspēka vienībās, šajā gadījumā virsseržanta pakāpe tika apstiprināta par kaujās parādīto “*droširdību un nopelniem*”.⁷⁹

Vairāki lietuviešu tautības karavīri pat nesagaidīja atvaļināšanas pavēli un patvaļīgi atstāja savas karaspēka vienības, piemēram, pirms tam kaujās ievainotais 8. Daugavpils kājnieku pulka kareivis Povils Šeinausks, kas 1919. gada decembrī bija iesniedzis lūgumu pārceļt viņu uz Lietuvas armiju (dezertēja 1920. gada janvārī), un 13. Tukuma kājnieku pulka kareivis Antons Rozaļūns (1920. gada aprīlī).⁸⁰ Ļoti interesants ir Staņislava Kasparoviča dienests. Kauņas guberņā dzimušais liepājnieks, bijušais triju Svētā Jura krustu kavaleris, Krievijas armijas 5. huzāru pulka un no 1917. gada 1. poļu ulānu pulka apakšvirsnieks 1919. gada 28. februārī iestājās 1. Latviešu atsevišķā (Kalpaka) bataljona Jātnieku nodaļā kā virsseržants un piedalījās kaujās ar lieliniekiem Kurzemē. Vēlāk viņš piedalījās kaujās 1. Kurzemes un visbeidzot 4. Zemgales atsevišķajā eskadronā (jau kā virsnieka vietas izpildītājs). 1921. gadā viņš par kaujas nopelniem tika paaugstināts par leitnantu un ieskaitīts jaunizveidotajā Jātnieku pulkā kā vada komandieris, taču uzreiz pēc tam dezertēja,⁸¹

acīmredzot pārceļoties uz Lietuvu. Savukārt Latgales partizāņu pulka kara laika ierēdnis Valerians Zaborovskis no Panevėžas apriņķa 1919. gada decembrī nevis saskaņā ar pavēli ieradās Kurzemes divīzijas štābā, bet devās uz dzimto Kupišķu ciemu Lietuvā, no kurienes rakstītā ziņojumā divīzijas komandierim skaidroja, ka tā rīkojies slimības dēļ, un lūdza sevi oficiāli izslēgt no Latvijas armijas sastāva, lai tādējādi varētu sākt dienestu Lietuvas armijā.⁸²

1926. gadā J. Paļeckis rakstīja:

“Ja par to [Latvijas lietuviešu kopienai] būtu jārunā kā par vienu no Latvijas tautībām, tad varētu pierādīt, ka arī pret savu otro tēviju – Latviju tā savu pienākumu izpildījusi godīgi. Es varētu pievest pagaru sarakstu par Latvijas neatkarības cīņās kritušiem Latvijas leišiem, kurš savā laikā bija ievietots vietējos leišu laikrakstos. Aizrādītu arī uz tām kapu kopiņām, kuras sedz daudzus mūsu leišus, kas cīnījušies latviešu strēlnieku pulkos.”⁸³

Latvijas valsts, katoļu baznīcas un sabiedrības struktūrās

Inteliģences īpatsvars starp Latvijas lietuviešiem bija salīdzinoši neliels, taču viņi jau kopš 19. gadsimta veidoja ievērojamu grupu Latvijas katoļu garīdzniecībā. Arī Neatkarības kara laikā draudžu prāvesti bija lietuvieši Aleksandrs Abojs (Feimaņos), Jāzepts Andžejevskis (Nīdermuižā), Petrs Bružs (Preiļos), Antans Budzila (Rēzeknē), Kazimirs Jasens (Jelgavā), Mīkols Kazakaitis (Jēkabpili), Jāzepts Kazlass (Vārkavā), Jāzepts Maksvītis (Bauskā), Vincents Tomašūns (Varakļānos), Antans Urbšis (Daugavpili), Jons Volovičs (Rīgā) un vēl vairāki desmiti lietuviešu izcelsmes mācītāju.⁸⁴ Liepājā ļoti aktīvi arī sabiedriskā jomā pēc 1905. gada revolūcijas līdz savai nāvei no tīfa (iegūts, apmeklējot

saslimušu draudzes locekli) pilsētas slimnīcā naktī uz 1919. gada 27. martu darbojās lietuviešu tautības prāvests Jons Vizbars (dzimis 1869. gadā Lietuvā, Rīgas lietuviešu sabiedriskā darbinieka K. Vizbara brālis).⁸⁵

Padomju Latvijā realizētais sarkanais terors skāra arī lietuviešus un pirmām kārtām tieši mācītājus. Piemēram, Jēkabpili tika noslepkavots Aknīstes katoļu mācītājs – lietuvietis,⁸⁶ bet 1919. gada 26. martā Varakļānos apcietināja vietējās draudzes prāvestu V. Tomašūnu, apsūdzot par “baltgvardu”, kas “eksploatējis un apspiedis sādžas trūcīgo zemniecību”,⁸⁷ tomēr mācītājam izdevās paglābties no tālākām represijām.

Daudzi lietuvieši jau Neatkarības kara laikā aktīvi iesaistījās Latvijas valsts iestāžu un sabiedrisko struktūru darbībā. Piemēram, Šauļu apriņķī dzimušais Vladislavs Daukša (viņa tēvs – arī Vladislavs Daukša, no 1918. gada decembra līdz savai nāvei 1930. gadā bija Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētāja biedrs⁸⁸) – miertiesnesis Rīgā, pēc tam Madonā un aktīvs sporta dzīves organizators, latviešu mākslinieka Ģederta Eliasa kundze Halīna Eliase-Kairukštite-Jaciniene – pazīstama mākslas publiciste,⁸⁹ Jelgavā dzimušais Vitolds Bolšaitis strādāja miertiesās (viņa brālis bija minētais Latvijas armijas kapteinis A. Bolšaitis), Žagares pagastā dzimušais Jāzepts Dobeļinskis, kurš no 1899. gadā strādāja par ierēdni policijā Rīgā (sākumā viņš bija dzelzceļu policijas Rīgas nodaļas priekšnieka palīgs, pēc tam – Daugavpils prefektūras iecirkņa priekšnieks), 1877. gadā Vilkomirā dzimušais Eduards Firers, kurš no 1900. gada bija strādājis par Kurzemes guberņas valdes darbveža palīgu un Kuldīgas apriņķa policijas valdes sekretāru, bet 1920.–1924. gadā ieņēma Daugavpils apriņķa priekšnieka palīga amatu 1. iecirknī, un citi.

Divi lietuvieši saskaņā ar tautības ierakstu dokumentos bija arī starp zvērinātajiem advokātiem, turklāt abu šo personu

nacionālās pašapziņas raksturojumā ļoti spilgti atspoguļojas 19. gadsimta beigu rusifikācijas apstākļu izraisītās īpatnības, kas piemīt lielai lietuviešu tautas un inteligences daļai. Pirmais bija jau pieminētais J. Šablovskis, kurš 1919. gada beigās un 1920. gada sākumā bija strādājis par Lietuvas diplomātiskās pārstāvniecības juriskonsultu, tikai “sirdī juzdamies lietuvietis”. Neapšaubāmi cēlies no pārpoļotiem lietuviešiem Minskas gubernā, viņš ģimnāzijas laikā Jelgavā vēl nedaudz runājis lietuviski, vēlāk gan valodu gandrīz pilnībā aizmirsis. Pēc 1905. gada revolūcijas Latvijā bija viens no populārākajiem politikajās prāvās apsūdzēto revolucionāru aizstāvjiem, 1917. gadā bija Krievijas Pagaidu valdības kara un jūras lietu virsprokurors, bet no 1919. gada atkal strādāja Rīgā, kļūstot par vienu no redzamākajiem pilsētas advokātiem. Vienlaikus viņš bija viens no vadošajiem Krievu juristu biedrības darbiniekiem un tās priekšsēdētājs, kā arī uzturēja aktīvus sakarus ar citām krievu un poļu organizācijām un Polijas sūtniecību. 1922. gada martā viņš tika ievēlēts Rīgas domē no “Poļu saraksta” un 20. gadu beigās vēlreiz kandidēja domes vēlēšanās no šī paša saraksta. Tomēr viņa skolas biedrs no Jelgavas ģimnāzijas laikiem un kolēģis Rīgas apgabaltiesas sistēmā pirms kara, K. Vizbars, pēc J. Šablovska nāves 1934. gada 29. oktobrī atzina, ka viņš daļēji bija zaudējis savu lietuviskumu, taču izteica nožēlu, ka kupli apmeklētajās bērēs nav bijusi pārstāvēta neviena lietuviešu organizācija (Polijas sūtniecība nolikusi vaināgu ar uzrakstu “Poļu patriotam”), jo sirdī J. Šablovskis tomēr bijis lietuvietis.⁹⁰ Latviešu sabiedrība diezgan viennozīmīgi uzskatīja viņu par poli, vēl jo vairāk tāpēc, ka viņš kandidēja un tika ievēlēts Rīgas pilsētas domē no “Poļu saraksta”. Vēl pēc Otrā pasaules kara bēgļu nometnēs zvērīnātais advokāts Nikolajs Valters minēja viņu kā pozitīvo piemēru, kurš, būdams

polis, 1905. gada revolucionāru prāvās kā aizstāvis izrādījis vislielāko cīņassparu, jo viņa poļu tautas “*kultūrā cīņa par tiesībām ieņēma vienu no redzamākajām vietām*”.⁹¹ Katrā ziņā skumji, ka 1940. gada 5. maijā iesniegumā Latvijas Zvērināto advokātu padomei kāds M. Kosovskis norādīja: J. Šablovska atdusas vieta Miķeļa katoļu kapos ir pilnīgi nekopta un uzstādītais pagaidu krusts – jau bojāts, kaut arī viņš bijis “*viens no ievērojamākajiem advokātiem un lieli viņa nopelni, aizstāvēt pirmos aktīvos Latvijas atbrīvošanas cīnītājus*”.⁹²

Otrs zvērīnātais advokāts – lietuvietis saskaņā ar dokumentiem – bija savas dzimtas muižā pie Šauļiem dzimušais Vladislavs Kelpšs, kurš gadsimtu mijā Pēterburgā bija studējis tieslietas un studiju laikā kopā ar vēlāko Lietuvas Valsts prezidentu Antanu Smetonu (*Antanas Smetona*) darbojies lietuviešu studentu pulciņā. No 1902. gada viņš strādāja Rīgā advokatūrā, vienlaikus (pēc 1905. gada revolūcijas) darbodamies lietuviešu izglītības biedrībā *Žvaigždē* un vairākās poļu organizācijās. No 1919. gada viņš bija Polijas konsulāta, vēlāk – Polijas sūtniecības juriskonsults, kā arī daudzu akciju sabiedrību vadošs darbinieks un krievu laikraksta *Segodnja* līdzdibinātājs un juriskonsults, Rīgas Krievu kluba ilggadējs priekšsēdētājs. Tomēr pēc viņa nāves 1935. gada janvārī K. Vizbars uzsvēra, ka V. Kelpšs ar viņu vienmēr sarunājies lietuviski un bijis piederīgs lietuviešu, latviešu, krievu, poļu un ebreju sabiedrībai (kundze bija ebrejiete). Arī laikraksts *Segodnja* nekrologā rakstīja: “*Juzdamies lietuvietis, būdams lietuvietis pēc dzimšanas, V. Kelpšs vienlaicīgi bija tuvs arī poļu kultūrai un savā laikā piedalījās gan lietuviešu, gan poļu sabiedriskajās organizācijās. Bija arī krievu sabiedrībai.*” Situācija nebija vienreizēja, un līdzīgi gadījumi bija vērojami daudzās etnisku lietuviešu ģimenēs arī pašā Lietuvā (galu galā viens V. Kelpša brālis bija Lietuvas valsts darbinieks, bet otrs – Polijas pilsonis un “patriots”).⁹³

Pretinieka ierindā: Padomju Latvija. Tāpat kā Latvijas iedzīvotājiem kopumā, arī lietuviešiem sarežģītajā Latvijas Neatkarības kara laikā nevarēja nepiemist kreiss politiskais noskaņojums, turklāt jau 1919. gada pirmajā pusē t. s. Padomju Latvijas “valstiskums” faktiski padarīja neiespējamu izvairīšanos no militārā dienesta un darba civilajās struktūrās visiem iedzīvotājiem. 1919. gada ziemā un pavasarī aktīvi darbojās Latvijas Sociāldemokrātijas, no marta – Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Lietuviešu sekcija. 1919. gada 1. maija demonstrācijā Rīgā sekcijas biedri gan negāja atsevišķā grupā, bet saņēma rīkojumu iet kopā ar LKP 1. rajonu (savukārt sekcijā neietilpstošie lietuvieši – LKP biedri – ar saviem rajoniem). Līdz Rīgas ieņemšanai 1919. gada 22. maijā LKP Centrālkomiteja vairākus mēnešus Rīgā izdeva laikrakstu *Darbininku kova* (“Strādnieku cīņa”), kuras kreisi radikālais saturs pilnībā atbilda šīs partijas politiskajām nostādņēm. Redakcijā gan strādāja tikai trīs cilvēki redaktore Elenas Jablonskītes vadībā. Interesanti, ka avīze tika iespiesta tajā pašā lietuvieša K. Narkeviča spiestuvē Elizabetes ielā 22, kur pirms Pirmā pasaules kara tika iespiesti Rīgas lietuviešu preses izdevumi un grāmatas. Kreisi noskaņotie Rīgas lietuviešu jaunieši 1919. gada padomju varas mēnešos organizēja savas teātra izrādes namā, kur izvietojās komunistu partijas laikraksta “Cīņa” redakcija (turpat atradās arī laikraksts *Darbininku kova*).⁹⁴ 1919. gada janvārī–maijā Rīgā un ievērojamā (kādu laiku – lielākajā) valsts daļā pastāvošās boļševiku varas laikā vērojama arī zināma lietuviešu darbība varas struktūrās. Piemēram, 1919. gada februāra sākumā smagās ekonomiskās krīzes apstākļos Padomju Latvijā Komunistiskās partijas Rīgas Leišu sekcijas pārstāvji pēc vietējās izpildkomitejas lūguma tika komandēti uz Jonišķiem, kur bija aizturēti vairāki Rīgas ebreju tautības tirgotāji bez atļaujām izvest

preces no Lietuvas. Jonišķos pārstāvji raksturoja tirgotājus negatīvi, lūdzot varas iestādes Rīgā turpmāk kā “*dažādu preču uzpircējus uz Lietuvu sūtīt pilnīgi uzticamas un pārbaudītas personas, un tikai ar viņiem sazināt*”.⁹⁵

Ir zināma informācija par lietuviešiem Latviešu padomju strēlnieku divīzijā pilsoņu karā Krievijā un Padomju Latvijas armijā. Daudzi lietuvieši 1919. gada sākumā un pavasarī tika mobilizēti Padomju Latvijas armijā, piemēram, bijušie rotas komandieri un podporučiki Jozeps Jodenuķis (1919. gada 9. augustā Rīgā šis 1894. gadā Marijampoles apriņķī dzimušais virsnieks Latvijas armijas mobilizācijā tika atzīts par derīgu karadienestam⁹⁶) un J. Nevronis (dzimis Panevėžas apriņķī 1893. gadā, arī 1919. gada 9. augustā mobilizācijā atzīts par derīgu⁹⁷) un citi. Daudzi no viņiem, līdzīgi tūkstošiem latviešu tautības karavīru, 1919. gada maijā un jūnijā dezertēja un nonāca Latvijas armijas dienestā.

Padomju Latvijas armijā nokļuva arī lietuvietis, bijušais cariskās Krievijas armijas artilērijas ģenerālmajors, vēlākais Lietuvas armijas ģenerālis Antans Martusēvičs, kurš dzīvoja Rīgā.⁹⁸ 64 gadus vecais bijušais 52. divīzijas komandieris, kurš pie Valkas bija kritis vācu gūstā, bet pēc atgriešanās no tā Rīgā cirkā spēlējis vijoli, pats ieradās pie Rīgas izpildkomitejas Kara nodaļas priekšnieka un piedāvāja savus pakalpojumus. Sirmais, ļoti trūcīgi ģērbtais vīrs, kura stājā tomēr bija skaidri pamanāms “*savāds cēlums un it kā dvēseles vēriens [...] gluži vai Moltkes laika feldmaršals, kas paradīs dienā komandēt bet vakarā, prūšu virsnieku klubā, dzert alu un klāstīt neseno un priekšā stāvošo cīņu notikumus un dēkas*”, uzsvēris savu vēlmi strādāt specialitātē un apstākli, ka viņu neinteresē politika un viņš orientējas ne tikai ierindas dienestā, bet arī štāba darbā. A. Martusēvičs tika iecelts par Kara nodaļas Mobilizācijas daļas priekšnieku ar Kara nodaļas priekšnieka palīga tiesībām.⁹⁹

Pēc tam viņš no 1919. gada 27. marta līdz 20. oktobrim (atcelts no amata) bija Latviešu padomju strēlnieku divīzijas (līdz 1919. gada vasarai – 1. Padomju Latvijas strēlnieku divīzijas) komandieris, vadot to kaujās gan Latvijas teritorijā (arī – kaujās pret Lietuvas karaspēku Ilūkstes apriņķī un pašā Lietuvā jūlijā un augusta beigās, kurās ļoti sekmīgi piedalījās vairāki divīzijas strēlnieku pulki), gan Baltkrievijā (pret poļiem) un Dienvidkrievijā. Padomju laikā iespiestās “Latviešu strēlnieku vēstures” autori, ļoti augsti novērtējot A. Martusēviča militārās prasmes un arī “lojalitāti” pret padomju varu, atzīmē, ka bijušais ģenerālis tika mobilizēts 1919. gada martā un jau no 22. marta līdz apstiprināšanai par Padomju Latvijas 1. divīzijas artilērijas komandieri bija tās priekšnieks.¹⁰⁰

Neatkarības kara laikā, neņemot vērā dažus nelabvēlīgus apstākļus (skaita un struktūras izmaiņas, tāpat kā citām nacionālajām minoritātēm, arī atsevišķos posmos un aspektos sarežģītās Latvijas un Lietuvas attiecības), Latvijas lietuvieši konsolidējās, piemērojoties jaunajai situācijai un atjaunojot Pirmā pasaules kara pārtraukto nacionāla rakstura darbību. Tāpat vērojama gatavība iesaistīties jaunās valsts dzīvē un tās aizstāvēšanā, turklāt minēto noteica arī līdzīgais Lietuvas valsts stāvoklis (vairāki kopējie ienaidnieki, cīņa pret veco eliti – muižniecību, kura pamatā nepārstāv savu tautu, u. c., galu galā – lietuviešu un latviešu tautas radniecības apzināšanās). Iespēju

robežās minēto konsolidēšanos centās veicināt arī Lietuvas Republikas diplomātiskā un konsulārā pārstāvniecība Latvijā, tomēr tās darbību zināmā mērā traucēja Latvijas un Lietuvas ne sevišķi labās attiecības (teritoriālo un citu domstarpību dēļ), kā arī finansiālo līdzekļu trūkums. Latvijas lietuviešu kopienā un tajā neiesaistīto etnisko lietuviešu starpā vērojamas tādas pašas tendences kā iedzīvotājos kopumā – pakāpenisks atbalsta pieaugums Latvijas valstiskumam, aktīvi iesaistoties valsts dzīvē. Kopumā vairāki simti lietuviešu tautības karavīru (t. sk. vairāki desmiti virsnieku) piedalījās bruņotā cīņā par neatkarību Latvijas armijas rindās, daudzi no viņiem tika apbalvoti, kaujās krita un tika ievainoti.

Latvijas lietuviešu piemērs apstiprina jau visumā historiogrāfijā zināmo par nacionālo minoritāšu grupu attieksmi pret Latvijas valstiskumu: visas iedzīvotāju grupas samērā aktīvi iesaistījās valsts dzīvē un piedalījās jaunās valsts aizstāvēšanā, tomēr zināmā mērā pastāvēja arī no latviešiem kopumā atšķirīga attieksme pret notiekošo (tāda objektīvi nevarēja nebūt, īpaši vācbaltiešu, krievu, ebreju un poļu gadījumā). Lietuvieši veidoja ļoti specifisku, lielā mērā konkrētu Latvijas iedzīvotāju grupu, kuras attieksme pret Latvijas valstiskumu visumā bija labvēlīgākā no visām nozīmīgajām minoritātēm, un minēto noteica Latvijas lietuviešu īpatnējā sociālā situācija (niecīgs bijušo politisko, saimniecisko un sabiedrisko elišu īpatsvars), Latvijai līdzīgais Lietuvas politiski militārais stāvoklis, cīnoties par savas zemes neatkarību un robežām, un citi apstākļi.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ Raksts izstrādāts ar Lietuvas Zinātnes padomes (*Research Council of Lithuania*) granta LIP-097/2016 finansiālu atbalstu.

² Tėvynės sargas 1898, Nr. 7, p. 5.

³ Par leišiem Kurzemē. In: Dzimtenes Vēstnesis, 10.12.1910., 2. lpp.

⁴ MARĢERS SKUJENIEKS. Latvieši svešumā un citas tautas Latvijā. Rīga 1930, 54.–55. lpp.

- ⁵ Pervaja vseobshhaja perepis' naselenija Rossijskoj imperii 1897 g. Kurljandskaja gubernija. Sankt-Peterburg 1905, s. 2–3, 184; Lifljandskaja gubernija. Sankt-Peterburg 1905, s. 78, 154–155; Vitebskaja gubernija. Sankt-Peterburg 1903, s. 2.
- ⁶ Pervaja vseobshhaja perepis' naselenija Rossijskoj imperii 1897 g. Lifljandskaja gubernija. Sankt-Peterburg 1905, s. 78, 154–155, 116, 160; Perepis' naselenija v g. Rige i Rizhskom patrimonāl'nom okruge ot 5 dekabrja 1913 g. Rīga 1914, s. 21; BURHARDS ŠRENKS. Dzimstības samazināšanās un viņas cēloņi. In: Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1922, Nr. 7, 690. lpp.
- ⁷ Par Latvijas nelabvēļiem un ienaidniekiem. In: Baltijas Vēstnesis, 07.07.1919., 2. lpp.
- ⁸ Sikāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Sešu pagastu un Grīvas pilsētas problēma Latvijas un Polijas attiecībās 20.–30. gados. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls 1995, Nr. 1, 80.–102., šeit 84. lpp.; ĒRIKS JĒKABSONS. Latvijas attiecības ar Lietuvu 1919.–1921. gadā. In: Latvijas Vēsture 1997, Nr. 2, 25.–34. lpp., šeit 31.–32. lpp.; Lietuva, 29.09.1920., p. 3.
- ⁹ Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920. Rīga 1921, 21., 49. lpp.
- ¹⁰ JUSTS PAĻECKIS. Latvijas leišu loma savas tautas atmodā. In: Jaunākās Ziņas, 16.02.1926., 1. lpp.
- ¹¹ Sikāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Lietuvieši Latvijā. Rīga 2003, 19.–24. lpp.
- ¹² Rīgas leišu biedrība Zvaigzne. In: Jaunākās Ziņas, 23.11.1918., 4. lpp.; Leišu palīdzības biedrība. In: Jaunākās Ziņas, 26.11.1918., 4. lpp.
- ¹³ Rīgas leišu organizāciju pagaidu padome. In: Jaunākās Ziņas, 30.11.1918., 4. lpp.
- ¹⁴ HUGO KĀRKLIŅŠ (sast.). Latvijas Tautas Padomes stenogrammu satura rādītājs. Rīga 1925, 10. lpp.; SPRICIS PAEGLE. Kā Latvijas valsts tapa. Rīga 1923, 295. lpp.
- ¹⁵ Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. Rīga 1931, 18. lpp.
- ¹⁶ Rīgas pilsētas domes 1918. g. 3. dec. sēdes protokols. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 2927-1-208, 63. lp.
- ¹⁷ Savienoto Liepājas Leišu kandidātu saraksts. In: Kurzemes Vārds, 10.01.1919., 3. lpp.
- ¹⁸ Pilsētas domes vēlēšanu rezultāts. In: Latvijas Sargs, 21.01.1919., 3. lpp.; Pilsētas Domes sēde. In: Kurzemes Vārds, 08.07.1919., 3. lpp.
- ¹⁹ Leišu katoļu palīdzības komiteja. In: Latvijas Sargs, 14.02.1919., 3. lpp.; Reģistrēti statūti. In: Latvijas Sargs, 08.03.1919., 5. lpp.
- ²⁰ KĀRLIS OZOLIŅŠ. Skolu attīstības gaita Latvijā. In: Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1932, Nr. 11/12, 264.–275. lpp., šeit 265. lpp.; JĀNIS KRONLINS. Latvijas skolas 1930./31. m. gadā. In: Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1931, Nr. 9, 196. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920, 36. lpp.
- ²¹ ANDREJS VIČS. Rīgas pilsētas skolu vēsturiskā gaita. In: Rīgas skolas Latvijas patstāvības pirmajos gados. Rīga 1925, 40., 49. lpp.; SIMAS SUŽIEDELIS. Latvijos Lietuviai po didžiojo karo. In: PETRAS RUSECKAS (red.). Pasaulio lietuviai. Kaunas 1935, p. 215; Lietuvas diplomātiskās pārstāvniecības ziņojumi no Rīgas 1919. g. rudenī. Lietuvas Centrinis valstybinis archīvas (turpmāk – LCVA), 383-7-1859, p. 19; 383-7-1622, p. 34; Latvijas Izglītības ministrijas materiāli. LNA LVVA, 1632-2-1305, 10. lp.
- ²² Darbinīku kova, 24.04.1919., p. 2; Rīgas lietuviešu palīdzības biedrības valdes sēžu protokoli. LNA LVVA, 2807-1-3, 56.–60. lp.; Latvijas lietuvju apvienības valdes sēžu protokoli. LNA LVVA, 2381-1-2, 139. lp.
- ²³ Laisvē, 21.04.1920., p. 3; Lietuva, 31.03.1920., p. 5.
- ²⁴ Lietuva, 11.,13.01.1920., p. 5; Laisvē, 10.01.1920., p. 3.
- ²⁵ Lietaviešu ievēribai! In: Latvijas Sargs, 30.08.1919., 2. lpp.
- ²⁶ Rīgas leiši un Latvija. In: Brīvā Zeme, 13.08.1919., 3. lpp.
- ²⁷ Dzwon, 16.08.1931., s. 4.

- ²⁸ Lietuvas diplomātiskās pārstāvniecības ziņojumi no Rīgas 1919. g. rudenī. LCVA, 383-7-35, l., 10.–11., 56., 143. lp.; JUSTS PAĻECKIS. Divās pasaulēs. Atmiņas. Rīga 1983, 51. lpp.
- ²⁹ Lietuvas konsulāts Jelgavā. In: Latvijas Kareivis, 08.04.1920., 3. lpp.
- ³⁰ Sk.: Latvijas Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta materiāli. LNA LVVA, 2574-4-71, 337. lp.; Latvijas armijas virspavēlnieka štāba materiāli. LNA LVVA, 3601-1-291, 35. lp.
- ³¹ Paziņojums. In: Valdības Vēstnesis, 10.09.1920., 1. lpp.; Paziņojums. In: Valdības Vēstnesis, 13.09.1920., 1. lpp.
- ³² Sikāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Lietuvas karaspēks Ilūkstes apriņķī 1919.–1920. gadā. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes 59, 2005, Nr. 2, 49.–64. lpp.
- ³³ Sikāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Lietuvieši latviešu strēlnieku vienībās, Latvijas armijā un latviešu vienībās Vācijas armijā (1915–1945). In: Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. VII. Rīga 2006, 83.–106. lpp.
- ³⁴ A. Jodikaiša dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 3318-1-575, 9.–14. lp.; Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri. Biogrāfiska vārdnīca. Rīga 1995; Virsleitnants Jodikaitis. In: Latvijas Sargs, 21.10.1919.
- ³⁵ Sikāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Latvijas Atbrīvošanas kara varone Dižkareivis Valija. In: Ilustrētā Pasaules Vēsture, 2010, Nr. 12, 36.–40. lpp.
- ³⁶ Sikāk sk.: B. Pečuļa 1919. g. 20. sept. ziņojums Ministru prezidentam K. Ulmanim. LNA LVVA, 5192-1-60, 34.–39. lp.
- ³⁷ Sikāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Situācija Liepājā 1919. gada pavasarī un vasaras sākumā: 2. šķiras zemessargu bataljons. In: Latvijas Arhīvi 2017, Nr. 1/2, 26.–49. lpp.
- ³⁸ ARVĪDS KRĪPENS. Kalpaka bataljons un Baloža brigāde. Burwood b. g., 199. lpp.
- ³⁹ Rīgas kara apriņķa pārvaldes materiāli, karavīru anketas. LNA LVVA, 3318-1-577, 40.–41. lp.
- ⁴⁰ Ibidem, 3318-1-576, 52. lp.
- ⁴¹ 6. Rīgas kājnieku pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 1494-1-786, 186. lp.
- ⁴² 9. Rēzeknes kājnieku pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 1497-1-242, 234. lp.
- ⁴³ JĀNIS LIEPIŅŠ (sast.). 8. Daugavpils kājn. pulka vēsture. Cēsis 1930, 138. lpp.
- ⁴⁴ Latgales divīzijas pārvaldes karavīru anketas. LNA LVVA, 1516-1-202, 62. lp.
- ⁴⁵ Pienākuma upuris. In: Latvijas Sargs, 09.11.1919., 2. lpp.
- ⁴⁶ Armijas Artilērijas rezerves karavīru anketas. LNA LVVA, 3595-1-16, b. p.
- ⁴⁷ Liepājas garnizona lazaretēs karavīru anketas. LNA LVVA, 1518-1-56, 53. lp.
- ⁴⁸ Vitolda Žaldoka tēva vārds bija Povils, tādējādi nevar izslēgt, ka viņš bija pazīstamā lietuviešu atmodas darbinieka dēls. Sk. V. Žaldoka iesniegumu. LNA LVVA, 3601-1-420, b. p.; V. Žaldoka dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 3318-1-373, 142. lp.
- ⁴⁹ Vidzemes atsevišķā eskadrona karavīru anketas. LNA LVVA, 1501-1-331, b. p.
- ⁵⁰ Latgales divīzijas pārvaldes karavīru anketas. LNA LVVA, 1516-1-202, 65. lp.
- ⁵¹ Latgales divīzijas pārvaldes karavīru anketas. LNA LVVA, 1516-1-166, 72. lp.
- ⁵² Latvijas armijas karavīru dienesta gaitu saraksti Armijas štāba personīgo lietu kolekcijā. LNA LVVA, 5601-4-7, 163. lp.; 5601-4-19, 202. lp.; 1490-1-65, 105., 110., 118., 135., 137., 172., 188., 222. lp.; 1491-1-130, 21., 159., 201. lp.; Karavīru dienesta gaitu saraksti Armijas virspavēlnieka štāba materiālos. LNA LVVA, 3601-1-691, 87. lp.; 3601-1-692, 108. lp.; 1516-1-145, 42. lp.; 1516-1-199, 110. lp.
- ⁵³ Kurzemes artilērijas pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 1502-1-151, b. p.; Karavīru anketas Rīgas kara apriņķa ārvaldes materiālos. LNA LVVA, 3318-1-577, 118. lp.
- ⁵⁴ 1. Liepājas kājnieku pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 1489-1-568, 15.–37. lp.

- ⁵⁵ Armijas virspavēlnieka štābā esošie dažādu karaspēka daļu karavīru saraksti. LNA LVVA, 3601-1-280, 24.–27. lp.; 3601-1-420, b. p.; Daugavgrīvas mācību bataljona sarakste karavīru lietās. LNA LVVA, 5211-1-3, l., 21., 25.–26., 74., 91. lp.
- ⁵⁶ Liepājas Kara ostas komandantūras karavīru anketas. LNA LVVA, 3489-1-8, 21. lp.
- ⁵⁷ Latgales divīzijas pārvaldes karavīru anketas. LNA LVVA, 1516-1-143, 100. lp.
- ⁵⁸ Kalpaka bataljons. Karavīru attēlu sakopojums. Rīga 1939, 162. lpp.
- ⁵⁹ Armijas virspavēlnieka 1919. gada 9. augusta pavēle. LNA LVVA, Zinātniskā bibliotēka.
- ⁶⁰ 3. Jelgavas kājnieku pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 1491-1-174, 2. lp.
- ⁶¹ Latgales divīzijas pārvaldes karavīru anketas. LNA LVVA, 1516-1-165, 158. lp.
- ⁶² Karavīru anketas Armijas štāba personīgo lietu kolekcijā. LNA LVVA, 5601-4-44, 290.–293. lp.; Karavīru anketas Armijas virspavēlnieka štāba materiālos. LNA LVVA, 3601-1-421, b. p.
- ⁶³ Karavīru anketas Armijas virspavēlnieka štāba materiālos. LNA LVVA, 3601-1-299, 105.–106. lp.
- ⁶⁴ Karavīru anketas Armijas virspavēlnieka štāba materiālos. LNA LVVA, 3601-1-695, 9. lp.; 9. Rēzeknes kājnieku pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 1497-1-242, 191. lp.
- ⁶⁵ Vidzemes artilērijas pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 1507-1-171, 349. lp.
- ⁶⁶ Redzama lietuvju diplomāta nāve. In: Laiks, 08.01.1986., 4. lpp.
- ⁶⁷ Vecgulbenes dzelzceļa mezgla karavīru anketas. LNA LVVA, 3581-1-16, 56. lp.
- ⁶⁸ P. Praškēviča dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 5601-1-5045, b. p.
- ⁶⁹ V. Šimoļuna dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 5601-1-6265, 1.–39. lp.
- ⁷⁰ V. Norgello dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 5601-1-4488, 1.–49. lp.
- ⁷¹ F. Bolšaisa dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 5601-1-855, 1.–29. lp.
- ⁷² J. Sokolovska dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 5601-1-5930, 4.–41. lp.
- ⁷³ 13. Tukuma kājnieku pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 3405-1-136, b. p.
- ⁷⁴ 1. Latvijas strēlnieku pulka karavīru anketas. LNA LVVA, 3600-2-16, 23. lp.
- ⁷⁵ Armijas virspavēlnieka štāba sarakste karavīru lietās. LNA LVVA, 3601-1-420, b. p.
- ⁷⁶ J. Levina Krievijas armijas dienesta sarakstu sk.: LNA LVVA, 3601-1-420, b. p.
- ⁷⁷ Armijas virspavēlnieka štāba sarakste karavīru lietās. LNA LVVA, 3601-1-421, b. p. Vēl materiālus par Lietuvas pilsoņiem un viņu atvaļināšanu sk. šajā un 420. lietā.
- ⁷⁸ Lietuvas konsulāta Liepājā sarakste ar Lejaskurzemes apgabala priekšnieku. LNA LVVA, 5192-1-62, 8.–9. lp.
- ⁷⁹ Latgales divīzijas pārvaldes karavīru anketas. LNA LVVA, 1516-1-203, 1., 5. lp.
- ⁸⁰ Armijas virspavēlnieka pavēles. 1919. LNA LVVA, Zinātniskā bibliotēka; Sarakste karavīru lietās. LNA LVVA, 1468-1-138, 14. lp.; 3601-1-25, 3.–4., 19. lp.
- ⁸¹ S. Kasparoviča dienesta gaitu saraksts. LNA LVVA, 5601-1-2862, 1.–8. lp.
- ⁸² Armijas virspavēlnieka sarakste V. Zaborovska lietā. LNA LVVA, 3601-1-420, b. p.
- ⁸³ PAŅECKIS, Latvijas leišu loma savas tautas atmodā, 1. lpp.
- ⁸⁴ Sikāk sk.: JĒKABSONS, Lietuvieši Latvijā.
- ⁸⁵ JĀNIS ČAKULS. Latvijas Romas katoļu priesteri 1918–1995. Rīga 1996, 57., 154. lpp.; Libausche Zeitung, 27.03.1919., S. 4; Prāvests Jānis Vizbors. In: Latvijas Sargs, 28.03.1919., 3. lpp.; Sikāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Lietuviešu tautības priesteri Latvijā 19. gadsimta beigās – 1940. gadā. In: Katoļu kalendārs 2014. Katoļu Baznīcas Vēstnesis. Rīga 2013, 99.–113. lpp.
- ⁸⁶ JĀNIS LĀCIS. Dzīve Augškurzemes pierobežā. In: Treji Vārti 1989, Nr. 127, 53.–57. lpp., šeit 57. lpp.

- ⁸⁷ KĀRLIS KANGERIS, RUDĪTE VĪKSNE, DZINTARS ĒRGLIS (red.). No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986. Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs. Rīga 1999, 939. lpp.
- ⁸⁸ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis 1930, Nr. 11/12, 473. lpp.
- ⁸⁹ ŽĀNIS UNĀMS (red.). Es viņu pazistu. Biogrāfiska vārdnīca. Rīga 1939, 103., 127., 154. lpp.
- ⁹⁰ J. Šablovska dokumenti Zvērināto advokātu padomē. LNA LVVA, 7354-1-763, 3.–34. lp.; J. Šablovska pase. LNA LVVA, 2996-17-230, 1.–4. lp.; KAZIMIRAS VIZBARAS. A pris. Advokatas Juozas Šablovskis (Nekrologas). In: Lietuvių balsas, 01.12.1934.
- ⁹¹ N[IKOLAJS] V[ALTERS]. Vai trimdā veidosies latviešu juristu cīnītāju paaudze. In: Tiesībnieks 1950, Nr. 10, 1. lpp.
- ⁹² M. Kosovska iesniegums Zvērinātu advokātu padomei 1940. g. 5. maijā. LNA LVVA, 7354-1-763, 7. lp.
- ⁹³ V. Kelpša dokumenti Zvērināto advokātu padomē. LNA LVVA, 7354-1-377, 2.–16. lp.; V. Kelpša pase. LNA LVVA, 2996-10-20305, 20307, b. p.; KAZIMIRAS VIZBARAS. Pris. Adv. Vļadas Kelpšas (Nekrologas). Lietuvių balsas, 08.01.1935., p. 3.
- ⁹⁴ Darbininku kova, 22.03.1919., p. 3; 30.04.1919., p. 3; PAĻECKIS, Divās pasaulēs, 44.–45. lpp.
- ⁹⁵ Pārtikas apgādātāji vai spekulanti? In: Uz Priekšu, 09.02.1919., 3. lpp.
- ⁹⁶ Virsnieku dienesta gaitu saraksti Rīgas kara apriņķa pārvaldē. LNA LVVA, 3318-1-121, 6. lp.
- ⁹⁷ Ibidem, 14. lp.
- ⁹⁸ Latvijas Kara muzeja apkopotie materiāli par 1919. g. norisēm. LNA LVVA, 5434-1-75, 43.–44., 99. lp.
- ⁹⁹ KĀRLIS LAPIŅŠ. Kara stāsti. Tēlojumi un reportāža. Rīga 1937, 112.–114. lpp.
- ¹⁰⁰ VALDIS BĒRZIŅŠ. Latviešu strēlnieki – drāma un traģēdija. Rīga 1995, 187., 203. lpp.; VITĀLIJS PRIMAKOVŠ. Sarkano kazaku un latviešu strēlnieku reidi Deņikina armijas aizmugurē (1919. gada oktobris – decembris). In: Par oktobra uzvaru. Raksti un atmiņas par Latvijas komunistu cīņu Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas un pilsoņu kara laikā 1917–1919. Rīga 1967, 289. lpp.; JĀNIS KRASTIŅŠ (sast.). Latviešu strēlnieku vēsture (1915–1920). Rīga 1970, 316., 342.–358., 377.–395., 429. lpp. (šajā izdevumā publicēti arī A. Martusēviča fotouzņēmumi).

SUMMARY

One of the most important and numerous of all the ethnic minorities in the territory of Latvia at the end of 19th and beginning of the 20th century were the Lithuanians (particularly in the big cities – Riga and Liepāja). As in case of Latvians, for Lithuanians it was the period of national consolidation process, which was interrupted by World War I. After the war, Latvia and Lithuania gained independence, however, it had to be defended in fierce conflicts with Bolsheviks, Germans, white Russians and – in the case of Lithuanians – with Poles. Latvian War of Independence was a particularly complex process even in comparison with neighboring countries and because of this intricate character, the participation and activities of Lithuanians also are particularly spectacular.

The aim of the article is to explore the situation and the main tendencies in the activities of Lithuanians who were the fifth largest ethnic minority in Latvia during the War of Independence. The aim is achieved by considering the statistical data of Lithuanian population (there were about 26 000 Lithuanians in Latvia in 1920, their number having decreased in comparison with pre-war time but still quite significant), and by analyzing political, social and cultural activities of Lithuanian organizations and structures

(including their participation in the work of National Council and local administration of cities and towns). The participation of ethnic Lithuanians in the fight for independence in the ranks of Latvian Army and civil structures of Latvian state is analyzed, as well. The analysis was carried out in the context of Latvian-Lithuanian relations, which were very complicated and had a great influence on the consolidation process among Lithuanians. Lithuanians of Latvia during the War of Independence united and began their ethnic activities in the Republic of Latvia. During the different stages of The War of Independence a gradual increase of support for Latvian independence could be observed among Lithuanians. Overall, about several hundred Lithuanians took an active part in the fight for Latvian independence as officers and soldiers; many of them perished or were wounded, and numerous were decorated for their bravery. Many of the local Lithuanians fulfilled different jobs at the courts and local authority institutions of the Latvian state.

The attitude of Lithuanians towards Latvian state is an example that represents general attitudes among substantial part of non-Latvian population, and just like in case of other ethnic minorities it was generally propitious. Out of all the ethnic minorities, the attitude of the majority of Lithuanians toward the new Latvian state was the most favourable.

This was largely due to a similar situation of Lithuanian state – both states had several common enemies, they also shared features like fighting against “old elite” represented by other nationalities (in case of Latvians – Baltic Germans, Poles and Russians, in case of Lithuanians – Poles and Russians). Almost non-existent participation of Lithuanians in the previous ruling classes in Latvia, who had lost their influence, was one of the factors that contributed to an overall supportive attitude toward the new state.